

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

KIRKEHISTORISKE SAMLINGER,

FJERDE RÆKKE,

UDGIVNE AF

SELSKABET FOR DANMARKS KIRKEHISTORIE

VED

HOLGER FR. RØRDAM,

Dr. phil., Sognepræst.

FØRSTE BIND.

KJØBENHAVN.

I KOMMISSION HOS UNIV. BOGHANDL. G. E. C. GAD.

THIELES BOGTRYKKERI.

1889—91.

Biskop Peder Jakobsen Hygom.

Et Bidrag til Pietismens Historie.

Ved Holger Fr. Rørdam.

Mindet om Hr. Peder Hygom, der 1738—64 var Biskop i Aarhus Stift, er nu nærmest knyttet til hans bekendte og yndede Nadversalme: »Jesus, din søde Forening at smage længes og trænges mit Hjærte og Sind«; thi ellers er han ikke optraadt i Litteraturen, og man har derfor været noget tilbøjelig til at anse ham for en temmelig ulærd Mand, hvem kun hans pietistiske Anskuelser have anbefalet til den fremragende Plads, han i Christian VI's Tid kom til at indtage i den danske Kirke. Hvad her skal meddeles, vil imidlertid godtgjøre, at ulærd var han ingenlunde, men derimod en Mand med en dybtgaaende theologisk Indsigt og en ikke almindelig Dygtighed baade til Forsvar og Angreb. Men de Skriftstykker fra hans Haand, som her fremdrages, ville tillige godtgjøre, at han var Pietist af strængeste Observans, hvad forøvrigt allerede tildels fremgaar af de interessante Uddrag af hans Visitatsberetninger, som Pastor C. Reiersen for en Del Aar siden meddelte i Samlinger til jydsk Historie og Topografi III, 375—87, hvormed kan sammenlignes Hygoms Indberetning om vel fortjente Præster i Aarhus Stift, der er trykt i Kirkehist. Saml. 3. R. V, 706—10.

Man kan være enig eller uenig med Pietisterne; men ingen Kristen, der med Opmærksomhed gjenne læser de følgende Stykker, vil kunne undgaa at faa et stærkt Indtryk af den Alvor og Nidkjærhed for Herren, hvormed en Mand som Peder Hygom gjorde sin Gjerning. At det ikke var nogen blot Følelseskristendom, der lagde Kraften i hans Virksomhed og Myndigheden i hans Ord, vil den efterfølgende grundige Bevisførelse kunne afgive et Vidnesbyrd om. Jeg har været noget betænkelig ved at optage Hygoms Forsvarsskrift af 10. Marts 1735, som han selv med Hentydning til Phil. 1, 17 kalder »Evangeliets Forsvar«. Thi skjønt han neppe har haft 14 Dage til Udarbejdelse og Renskrivning af dette Stykke, er det dog blevet meget vidtløftigt; men da vi neppe fra hin Tid have nogen fyldigere og kraftigere Apologi for den pietistiske Praxis, og da jeg antager, at det er ved dette Skrift, at Hygom ligesom har habiliteret sig til Bispestolen¹⁾, saa forekommer det mig, at Stykket har saa megen kirkehistorisk Betydning, at det vel kan forsvare den Plads, som det indtager.

Angaaende Peder Hygoms Livsforhold kan for øvrigt bemærkes: han var født den 22. November 1692 i Hygum i Tørninglen, hvor hans Fader, Hr. Jakob Pedersen, var Præst og (fra 1730) Provst i Frøs og Kalslunds Herreder. Ogsaa Farfaderen havde været Præst sammesteds. — Peder Hygoms Moder hed Karen Buch, hun var en Præstedatter fra Skanderup. I sine Forældres Hus lagde han Grunden til sin Uddannelse; derfra blev han sendt til den lærde og dygtige Præst Peder Wøldike i Sommersted, der i sin Præstegaard havde en Skole for unge Mennesker, hvorfra ikke faa udgik fortræffelig forberedte. Atten Aar gammel

¹⁾ Af Hygoms nedenfor meddelte Brev til Nicolai Astrup ses nemlig, at Forsvarsskriftet er blevet udbredt i Afskrifter, og efter den nøje Forbindelse, der i Almindelighed var mellem de opvakte Præster, er der intet usandsynligt i, at Stykket gennem Hofpræst J. B. Bluhme er kommet Christian VI for Øje.

afgik Peder Hygom 1710 til Kjøbenhavns Universitet. Efter at have taget den filosofiske Examen med Laud. og Baccalaurgraden blev han ved Pesten 1711 nødt til at afbryde sine theologiske Studier og rejse hjem. Men saa snart Sygdommen var standset, begav han sig atter til Kjøbenhavn. Samtidig (1712) kom Brødrene Hans Adolf og Broder Brorson til Universitetet, ogsaa fra Nordslesvig, og disse tre unge Mennesker — der alle siden bleve Biskopper i Jylland — bleve, om ikke strax, saa dog snart som Brødre i den samme Herres Tjeneste og drevne af den samme Aand.

Efter at Peder Hygom 1714 havde taget theologisk Attestats med bedste Karakter, drog han, efter et Ophold i Hjemmet, 1715 til Kiels Universitet, hvor han forblev i over et Aar og hørte med Flid de derværende theologiske Lærere, særlig »den fromme og fortræffelige« Albert zum Felde over Ethiken og Henrik Opitius over Hebraisk. Siden opholdt han sig atter i sit Hjem, indtil Nabopræsten, Provst Mag. Christen Welleius i Lintrup og Hjerting, begjærede ham til sin Kapellan.

Om Welleius, der siden 1679 var Præst i de nævnte Sogne og siden 1711 Provst i Frøs og Kalslunds Herreder, berettes i Kaldsbogen i Lintrup¹⁾: »Han var en hel venerabel, gudeligg og velbegavet Mand, som fandt stor Naade hos det kongelige Herskab, som ofte behagede at høre ham prædike baade i Kjøbenhavn og paa Koldinghus Slot, baade for Kong Christian den 5te og Friderich den 4de, har og ofte haft den Naade at tale med hver af dem. Særdeles har Hds. Maj. sal. Enkedronning Charlotta Amalia altid haft stor Naade for ham og ej alene 1700, da hun i sit Enkesædes første Aar flyttede paa sit Slot Charlottenborg, i 5 Uger hørt hans Prædiken, men og ved sin naadige Tale

---

¹⁾ Velvillig Meddelelse af Pastor em. J. P. Böttiger, der var Præst i Lintrup og Hjerting til 1867, da han paa Grund af Edsnægtelse blev afsat af Preusserne.

baade i Kjøbenhavn, Haderslev og Aalborg vist, med hvad Naade hun var ham bevaagen, og til Tegn havde han 2de smukke af Hds. Majestæt forærede Sølvbægere. — 1718, den 5. Decemb. nød han den kgl. Naade, i Henseende til hans lange og tro Tjeneste i Guds Hus, at han blev bevilliget, dog uden Consequence for andre, Hr. Peder Jacobsen Hygom til Adjunctum i hans Alderdom, og efter hans Død at succedere¹⁾.

Rimeligvis har Peder Hygom allerede da været forlovet med Provst Welleius's Datter, Karen, som han siden ægtede. Han var Kapellan i Lintrup i omtrent 12 Aar, indtil han 1730 succederede sin gamle Svigerfader i Præsteembedet. Om hans Virksomhed her have vi vel ikke nærmere Efterretninger; men det kan ikke være tvivlsomt, at den i Hovedsagen har været præget af den samme Aand, som siden var ejendommelig for ham og hans Færd. Forskjellige tunge Tilskikkelser, der ramte hans ærværdige Svigerforældre, maatte ogsaa bidrage til at stemme hans Sjæl for Livets Alvor.

Sognepræst i Lintrup og Hjerting var Peder Hygom dog kun i omtrent to Aar; thi da hans Fader blev svageleg, opgav Sønnen sit Embede for at blive Faderens Medtjener og eventuelle Efterfølger i Hygom. Den gamle Præst kom for øvrigt senere til Kræfter igjen, saa at han kunde deltage i Embedets Gjerning; men da han tillige var Provst, overlod han væsentlig Præsteembedet til sin Søn²⁾. Pontoppidan har ved at fortælle den sidstes Levned³⁾ hentydet

¹⁾ Om Provst Chr. Welleius se ogsaa Treschows Jubel-Lærere, S. 201—4.

²⁾ Hr. Jakob Pedersen (Hygom) nedlagde 1741 ganske sit Embede og drog til Sønnen, der da var Biskop i Aarhus. Han naede en Alder af næsten hundrede Aar. En kort Levnedbeskrivelse af ham findes hos Treschow, Danske Jubel-Lærere, S. 259—61. I mit Exemplar af den nævnte Bog staar tilskrevet, at han døde 1756 (han var født 1656); hos Wiberg I, 722 angives den 19. Jan. 1755 som hans Dødsdag, hvad vel er det rigtige.

³⁾ Annales eccl. Dan. IV. 174—5.

til Ordet: en Profet er ikke agtet i sit eget Fædreland, idet han beretter om de Bryderier, Peder Hygom havde med en Del af Menigheden i hans Fødesogn, som beskyldte ham for at føre en formentlig ny Lære, og næsten paa oprørsk Vis søgte at unddrage sig hans tro Embedspleje. Herom er det netop, at de følgende Aktstykker yde al ønskelig Oplysning. Nogen Tid efter at denne Sag var endt, kaldtes Hr. Peder Hygom d. 15. Okt. 1736 til Sognepræst ved Frue Kirke i Aarhus og Provst i Ning Herréd, og efter et Aars Forløb, den 22. Novbr. 1737, til Sognepræst ved Budolphi Kirke i Aalborg, utvivlsomt efter Foranledning af hans Ungdomsven og Aandsfrænde, Hr. Broder Brorson, som da nys var bleven Biskop i Aalborg. Men Peder Hygom var næppe kommen til Aalborg, før der stilledes ham Valget mellem to Bispestole, Christiania og Aarhus, og da han foretrak den sidste, fik han den 14. Februar 1738 kongelig Udnævnelse til dette Embede.

Efterfølgende Aktstykker meddeles efter Afskrifter i Ny kgl. Saml. 1159 4to og Kalske Saml. 102 Fol. Vor Tids Retskrivning er fulgt, og enkelte af de græske og hebraiske Citater ere oversatte paa Dansk (i saa Tilfælde satte mellem Anførselstegn).

1.

Hans Højærværdighed Hr. Biskop Anchersen i Ribe har først paa et udstrøet Spargement tilskrevet Hr. Peder Hygoms Fader, Provsten Hr. Jacob Hygom, saaledes:

Velærværdige og højlerde Hr. Provst!

Der er bragt et Rygte her til Byen, som daglig formes, at udi Deres Velærværdigheds Menighed skal være foresat og prædiket adskillig vrang Lærdom, dels at ingen

Salighed uden Lovens Fyldestgjørelse kunde erlanges, dels om det daglig Arbejdes Afskaffelse, saasom alting skulde komme overflødig af sig selv uden nogen Møje og Arbejde, naar man alene blev varagtig i Bønnen, med mere, som foregives at være lært og talt enten af Deres Søn, Hr. Peder Hygom, eller Skolemesteren. Paa det derfor saadanne Vildfarelser ej for vidt skulde udsprede, ej heller fæste for dybe Rødder, og at den, som Lærdommen har fremført, betimelig kunde sættes til rette og føres paa rette Veje, er jeg tjenstlig og indstændigst begjærende, Eders Velærværdighed, som jeg stedse har kjendt retsindig i Lærdom og Levned, og nidkjær for Guds Ære og den rene Lærdoms Udbredelse, mig herom nu saa oprigtig og sandfærdig Betænkning vilde udsende, som De for Gud paa den store Domsdag vil svare til. Forbliver næst al Velsignelses Ønske

Ribe d. 10. Jan. 1735.

Eders Velærværdigheds
 ergivneste Tjener
 M. Anchersen.

Hvad nu Provsten Hr. Jacob Hygom derpaa haver svaret, er mig ubekjendt; men Hr. Peder Hygom haver derpaa tilskrevet Hr. Biskop af følgende Indhold:

Højædle og Højærværdige Hr. Biskop!

Af Deres Højærværdigheds højstærede Skrivelse af 10. Jan. til min kjære Fader maa jeg ugjerne fornemme, at der saa vel Deres Højærværdighed som andre i Ribe er bragt det Rygte for, at her i Sognet skulde bringes adskillig vrang Lærdom paa Bane. Men endskjønt de selvsamme Tidender ere saa urimelige, at de noksom igjendriver sig selv, saa har jeg dog villet og skulde indkomme med min Erfaring derom. Deres højædle Højærværdighed har meget vel og grundig for nogen Tid siden in Monitis Synodae erindret, at Præsterne skulde med Eftertryk lære Ordet; efter dette velgrundede Monitum har jeg, ligesom tilforn, saa og siden søgt med alt Eftertryk at prædike Ordet,

særdeles Omvendelsens Ord, som Paulus kalder Begyndelsens Ord, Ebr. 6, 1, hvorpaa siden den sande Christendom skulde bygges. Men Gud selv har givet det bedste Eftertryk i Tilhørernes Sjæle, som derved ere komne i deres dybe Elendigheds Erfaring, som Augustana Confessio kalder *terrores incussos* (sc. à Deo) *agnito peccato*; videre ere de komne i Erfaring om den ypperlige Frelse, som er dem givet i Jesu Værdskyld, som bemeldte Augustana Confessio kalder *Liberationem a terroribus*, og Christus, Matth. 5: »Hvile for Sjælene«, og Matth. 11: »de sørgendes Hvile«. Endelig ere de befordrede til et andet, helligt Levnet, som *Confessores citati* kalder *fructum poenitentiae et novam obedientiam*. Nu maatte jeg vel her spørge (med Deres Højærværdigheds Forlov) med Peder, Act. 11, om jeg var den, som kunde, eller, om jeg kunde, jeg da burde at hindre de opvakte Sjæle, at de ikke skulde nyde det, som de sande Christne in *primitiva Ecclesia*, eftersom det er engang fast, at enten er det det rette Øjemærke og Maal ved Omvendelsens Prædiken, som Overhyrden selv har lært os, Luc. 24, eller ogsaa der er slet ingen. Jeg kan ikke sige, at Guds Ord har haft den Virkning hos alle; dog har Gud givet sit Ord Vidnesbyrd iblandt os. Beskjæmmelse er falden paa Syndere og Bevægelse paa Hyklerne i Zion. De høje Bjerge og Klipper 3: aabenbare Synder, ere sunkne, at Herrens Veje til deres Sjæle kan beredes. Den blodige Sværge og Banden hører man nu ikke mere. Drik og Doblen falder og hen. Krogang om Helligdage bliver og efterladt. Den vederstyggelige fra Hedenskabet hidrørende og i Hans Majst. Lov strengelig forbudne Juleleg er afskaffet, og det af sig selv, uden nogen udvortes Tvang, som nok kan gjøre indknebnede og knurrende Hyklere, men ikke et velvilligt Folk i Herren 3: sande Christne. Andre ere i en aandelig Hunger, som Jesus taler, efter at blive delagtige i Guds Huses Gode.

Dette er en sandfærdig Beretning om den hele Sag for Guds Aasyn, ligesom den her lægges Deres højædle

Højærværdighed for Øjne, hvoraf De nu af Deres høje Forstand kan dømme, om den Opvækkelse er ond eller god, om den er af Himmelen eller af Mennesken. De 2de Theses (sc: Saliggjørelsen naas ved Lovens Holdelse; Folk skal forlade deres Kaldsgjæringer) saavel som andre urimelige Ting, som jeg dagligen kan høre hjemme, og ere anførte, ligesom de bleve lærte af mine eller mig, rører mig aldeles intet. De ere optænkte enten af et malitøse eller et meget taabeligt Menneske, og saa urimelige, at jeg kan forsikre, at hverken har jeg eller mine i Herrens Veje velgrundede Domestiquer kunnet være capable til at drømme saadanne Absurditeter, end sige lære, tale eller fremføre dem.

Vi glæder os i den Fald efter Frelserens Ord, Matth. 5: Glæder og fryder eder. Her falder mig ind det, som en udenlands Theologus har skrevet til den sl. Doct. Spener: Ego junior innumera calumniarum tela in me conjecta animosus risi, satis gnarus, me esse extra jactum teli Sathanæ, cui ad crambem toties coctam recurrendum sit.

Men dette er nu det eneste, Djævelen har at hevne sig og redressere sin Skade med, fordi han ikke kan beholde det, som han tilforn bevarede med Fred. Efter saadan Beskaffenhed formoder jeg, ligesom jeg herved allerydmygst beder, at Deres højædle Højærværdighed vil have den Godhed for mig, at naar enten dette eller sligt kommer Dem for Øren, De da vil holde det for »kjærlingeagtige Fabler» (1 Tim. 4, 7) og ikke saa let antage det ad referendum, men regne dem for en Mynt af samme Metal og Stempel, som de forrige, og derfor og af samme Overskrift. Ligesom jeg og paa min Side forsikrer, at jeg skal vise mig ligesaa nidkjær for Guds Ord og Ære, som nogen af mine Medbrødre, men derhos ikke gaa en Fodbred videre, end de hellige Propheter, Apostler, Evangelister, vor sal. Lærrefader Lutherus, Augustana Confessio, især Art. 12, og den sal. D. Spener, i hvis liden Tractat om Christendommens Øvelse, som ikke uden Aarsag er trykt i det Kongl. Waisen-

hus i Kjøbenhavn, jeg finder intet til Anstød, men vel til en fornøden Opvækkelse, at arme Syndere kan komme fra den elendige stinkende Naturligheds Christendom. — Som jeg derfor formoder at Deres højædle Højærværdighed glæder sig ved Guds Ords Løb og Fremgang, saa vil jeg herved ydmygst have vort Værk i Herren Deres højædle Højærværdigheds kraftige Forbønner, og mit Hus Deres Bevaagenhed udbedet, forblivende al min Tid etc.

Hygom, d. 21 Jan. 1735.

Peder Hygom.

Derpaa tilskrev Biskopen Hr. Peder Hygom, at han vilde komme til hannem i Ribe, som han nok ønskede at tale med ham, hvilket ogsaa skete d. 27 Jan., og blev da Biskopen efter nogen kort Samtale med Hr. Peder Hygom saa vel tilfreds, at Biskopen skrev et Brev med ham til hans Fader, der lyder som følger:

Velærværdige og højlærde Hr. Provst,
Elskeligste Broder i Herren!

Baade Deres Skrivelse af d. 21 Jan. saa og Deres kjære Søns, Hr. Peder Hygoms, Samtale i Dag har saa fornøjet mig, at jeg ikke kan efterlade med disse faa Linier at dele Glæde med Dem. Gud veed, at jeg aldrig har haft Hr. Peder Hygom mistænkt. Men hvad kan Maanen til, at Hunden gør ad den, og hvad kan den gode ærlige Mand til, at et ondt Rygte har villet paadigte ham de Ting, som den kjære Guds Mand aldrig har drømt til. Deres Velærværdighed vilde derfor være ubekymret og fremdeles stride med ham i Bønnen, at den gode Gjærning, som han har annammet af Herren, maa tækkes Gud. Gud spare I kjære Mænd sammen, saa er jeg vis paa, at I begge med Hjertens dybeste Andagt siger, at den er intet, som planter, intet, som vander, men Gud alene, som giver Væksten. Herren overgyde Eder begge med sin Naade, han omringe Eder samtlige med sin Barmhjertighed, han for-

fremme Eders Hænders Gjerning! Herudi ingen kan tage større Del end jeg, som er og forbliver Deres Velærværdigheds

Ribe d. 27. Jan. 1735.

Ergivneste Ven og Tjener
M. Anchersen.

Efter at denne Sag nu saa vidt var udgjort, indfandt sig hos Bispem 14 Mænd af Hygom Menighed med en Memorial imod deres Sognepræst, Hr. Peder Hygom, af følgende Indhold:

Højædle, højærværdige og højlærde Hr. Biskop!
Højgunstige Herre!

Vi underskrevne have underdanigst for Eders Højærværdighed at give tilkjende, saasom i vores Sogn Hygom sker stor Forvirrelse med vores Lærdom af vores Sognepræst, Hr. Peder Hygom, som han offentlig i Kirken paa Prædikestolen og i Catechismi Overhørelse prædiker og lærer, at sal. Luthers Lærdom har ikke været ret, rigtig og redelig lært siden Doctor Morten Luthers Død indtil nu, men har været nedgraven, da dog vi arme syndige Mennesker i Hygom Sogn ikke rettere veed, end vi jo hidtil har haft og brugt den rene og rette evangeliske Lærdom, som sal. D. Morten Luther ved Guds Naade har bragt til Lyset for mere end 200 Aar siden, og at de ved Døden afgangne Sognepræster, saavel som den ærværdige endnu levende gl. Guds Mand, Hr. Jacob Pedersen, dog har lært os den rette Saligheds Vej. Og til ydermere saadan Forvirrelse da beder Hr. Peder Hygom for nogle af Prædikestolen, som han kalder omvendte, hvilke vi mener at være dem, som holde sig til hannem i hans Hus. Men derimod os i de vestre Byer, Fæsted og Harreby, kalder han de af Sodoma og Gomorra, og siger, der er ikkun en eneste Loth derudi. Saa beder vi, højædle og højærværdige Hr. Biskop vilde raadføre os fattige, enfoldige Sjæle udi denne vores Tvivlrådighed i slige Samvittigheds Til-

stande og forhjælpe os, at vi med saadanne Forvirringer, som angaar Troens Sager, maatte blive forskaanede.

Fæsted og Harreby Bymænd¹⁾.

Paa denne Beskyldning skrev Biskopen som følger:

Paa denne Memorial vilde Sognepræsten, Velærværdige Hr. Peder Hygom, give sin sandfærdige Erklæring og samme til mig med forderligste indsende.

Ribe d. 25. Febr. 1735.

M. Anchersen.

Derpaa haver Hr. Peder Hygom givet sin Erklæring, som følger:

In Nomine Jesu.

Højædle og højærværdige Herre,

Højgunstige Hr. Biskop!

Da jeg med en hjertelig Vemodighed og Medynk maa fornemme, hvorledes en stor Del af mine enfoldige Tilhørere har endnu indtil denne Dag ikke kunnet finde sig i den sunde Lærdom, som de har hørt af mig om en levende Tro og Kjærlighed til Christum Jesum, 2 Tim. 1, 13, ihvor enfoldeligen og klarligen den hidindtil er bleven dem bevist og forelagt saavel i de ordentlige Søndags-Prædikener, som derpaa følgende Catechisationer, saa geraader det mig dog der tvært imod til ikke ringe Glæde, at disse enfoldige Sjæle for at ikke opholdes længere udi Tvivl, Joh. 10, 24, har i Underdanighed taget deres Tilflugt til Deres højædle Højærværdighed, som den, der bedst og troværdigst kunde raadføre dem i deres Tvivlmodighed i slige Samvittigheds-Tilfælde; formodendes visselig, at denne deres Resolution skal, efter vores Guds gode Haand og altid vise Forsyn over os, tjene storligen til Evangelii Forfremmelse, Phil. 1, 12. Saa meget mer finder jeg mig

¹⁾ I en Afskrift bemærkes: Adjecta erant nomina, sed non omnium, nam quibusdam longe aliter visum.

forbunden til underdanigst at takke Deres højædle Højærværdighed for gunstigste Communication af disse gode Mennesker deres enfoldige Memorial, hvilken jeg finder mig ej alene efter Deres højædle Højærværdigheds Ordre saa villig som skyldig, men endogsaa efter Pauli Ord, Tit. 1, 9, ved Guds Naade mægtig til at besvare. Og som jeg da ved Gjennemlæsningen fornemmer, at det, som disse enfoldige mest støde sig paa, løber ud fornemmelig paa trende Puncter, saa vil jeg beflicte mig paa, det ordentligste muligt er, at give paa ethvert i Særdeleshed en sandfærdig og tydelig Erklæring; thi

I. Klage de først og sidst, at her i Sognet skal være sket saa stor Forvirrelse eller Forvirring med vores Lærdom. Hvad heller de mene Forvirring udi Lærdommen i sig selv, eller Forvirring iblandt Lærdommens Tilhørere, eller begge Dele, det kan jeg ikke saa just vide. — Forstaar de 1. Forvirring udi Lærdommen eller Læremaaden i sig selv, da takker jeg min Gud, der uformodentlig for faa Dage siden rettede Deres højædle Højærværdigheds Vej op til os og vores Menighed, aleneste for at sætte Deres højædle Højærværdighed selv til et uigjendriveligt Vidnesbyrd for dem, som imodsige. Men jeg kan ogsaa, om Behov gjøres, faa mange andre, baade unge og gamle Folk af Sognet deres Vidnesbyrd, det [ø: at] jeg hidindtil har sat vores christelige Tros i sig selv høje og dybe Hemmeligheder efter Guds Ord og vores augsburgiske Bekjendelse 12. og 20. Art. ikke paa en forvirret Maade, men paa distincte og explicite, saa enfoldelig og tydelig frem, at endogsaa unge Børn af 12 à 14 Aar, der bekjender, at de tilforn hverken forstode, hvad de læste eller hørte eller sang, de lære nu efterhaanden baade at forstaa og forfare, hvad den rette Christendom eller Sandheden udi Christo er, sc. at de skal aflægge det gamle Menneske efter den forrige Omgjængelse, som fordærvs efter Vildfarelses Begjæringer, men at de skal fornyes i deres Sinds Aand og iføre det nye Menneske, som bliver skabt efter

Gud i Retfærdighed og Sandheds Hellighed, Eph. 4, 22, saa vi ikke noksom kan prise Herrens Naade, der endog i det Fald giver det Ord Vidnesbyrd, som han sagde, Matth. 21, 16: Have I da aldrig læst, at af de umyndiges Mund skal Du berede Lov, og atter Marc. 10, 14: Lader de smaa Børn komme til mig og formener dem ikke, thi Guds Rige hører saadanne til. At nu den største Del af de gamle og end især disse enfoldige Supplicanter vil ikke omvendes og blive som Børn eller annamme Guds Rige ved saadan Enfoldighed og Troens Lydighed, som disse unge Børn og andre deres Lige, at de heller der tvertimod har gjort sig hidindtil en meget synderlig Idé om Christendom og sat den samme endel i en udvortes borgerlig Ærbarhed og Afhold fra alt for grove Laster, hvilket Augustana Confessio Art. 20 kalder *Justitiam Civilem et Philosophicam*, og Christus, Matth. 5, 20: de Pharisæers og Skriftkloges Retfærdighed; andre i en død Tro og kjødelig Tillid til Christi Fortjeneste og Retfærdighed og midt udi al deres egen uangrede og uafstaaende Synd og Uretfærdighed; og at saadanne deres falske Concepter bliver nu formedelst Guds Sandheds Ord temmelig forvirrede for dennem, det altsammen kan jeg aldeles intet gjøre til; formenes ogsaa, at just derudi bestaar vores evangeliske Læreembede, og just derfor har Gud givet os vore aandelige Stridsvaaben ikke i Hænderne, men i Hjerterne, at de skal være mægtige for Gud til at forvirre alle saadanne falske Indbilledninger, til at forstyrre den lede Satans Befæstninger, forstyrre alle Anslag og al Højhed, som sig ophøjer imod Guds rette Kundskab, og tage al Tanke til Fange under Christi Lydighed, 2. Cor. 16, 4. 5. Thi jeg tror ikke, at noget fornuftigt Menneske skulde falde hen til den Urimelighed og slutte f. Ex. saaledes: de i Synden døde Mennesker forstaar ikke endnu det evige Livs Ord, men det er dem mestendel en haard Tale, som de ikke kan eller vil høre gerne, Joh. 6, 60 collat. v. 68, derfor skal man endnu ikke heller lade dem høre Guds Søns Røst, at de, som

den høre og lyde, kunde blive levende og vandre derefter for Gud i et nyt Levned, Rom. 6, 4. Derfor skal man ikkun lade dem ligge og blive i Døden 1. Joh. 3, 14. Derfor skal man sætte Christi Regel til en Side: Det er Aanden, som levendegjør, Kjødet (og en kjødelig og naturlig Lærdom) gavner intet. De Ord, som jeg taler til eder, ere Aand og Liv, Joh. 6, 63. Eller saaledes: Enfoldige, naturlige Mennesker fatter dog ikke de Ting, som hører Guds Aand til, e. gr. om Oplysning, Omvendelse, Igjendfødsels, Fornylsen etc. eller det, som gaar for og baner Vejen for disse og alle de andre Aandens og Naadens Virkninger, sc. den Bedrøvelse efter Gud, der gjør en ufortrydelig Omvendelse til Saliggjørelse, 2 Cor. 7, 10. Alt saadant forstaar den gemene Mand nu ikke mere af end Læremesteren udi Israel, Nicodemus, Joh. 3. Men det er for dem den allerstørste Urimelighed og Daarlighed, derfor skal man ikke efter Frelserens den store Læremesters Exempel Joh. 3 føre dem efterhaanden an dertil, derfor skal vi lade dem være uforvirrede med saadanne høje og dybe Ting og ikke bryde dem Hovedet dermed, derfor skal vi lade den 3die Articul om Helliggjørelsen være uberørt og uforklaret, derfor skal vi ikke mere efter Apostlernes Exempel lægge Grundvold til Omvendelse fra døde Gjerninger og Tro til Gud, Ebr. 6, 1. Derfor skal vi nu ikke mere som de lade vores Ord og vor Prædiken være i Aandens og Kraftens bare Overbevisning, men (in argumentis persvasoriis) i menneskelig Visdoms bevægende Ord, 1 Cor. 2, 4. 12. Derfor kan vi aleneste forslaa Timen med at staa og moralisere eller legalisere noget for Tilhørerne, hvormed man hos de arme i Synden døde Mennesker udretter enten aldeles intet (neque enim quilibet est idoneus auditor Ethices) eller ogsaa dette i det allerhøjeste, at man af Toldere og Skjøger kan gjøre Pharisæer og Skriftkloge, der for deres selvoprettede og selvgjorte Retfærdigheds Skyld kan og vil derefter ikke blive Guds Retfærdighed undergivne, Rom. 10, 2, mener nu, de

har ingen anden Omvendelse behov og staar derfor nu saa meget længere fra Guds Rige end tilforn, ere derimod paa den Maade gjorte til Helvedes Børn dobbelt værre og mere, end de før vare, Matth. 21, 31. 23, 25. Hæc ultima meta laborum. Thi dersom det var aleneste en Legalistes og ikke en Evangelistes Gjerning, vi skulde gjøre, da vare vi ikke Theosophi, 1 Cor. 2, 7, men Philosophi, og saa kunde de eneste Senecæ Epistolæ ad Lucilium gjøre mange Moralister og Legalister det tilforn.

Langt anderledes har retskafne lutherske Theologi lært os, af hvilke jeg aleneste vil anføre et og andet Vidnesbyrd: Den berømmelige Strasburger Theologus Joh. Conr. Dannhawerus, hvis Skrifter jeg af Ungdommen og har meget elsket, skriver derom saaledes, Lact. Catech. P. IX p. m. 121: Weidet meine Schafe, spricht Christus, wollet Ihr aber weiden, so weidet nach meinem Exempel und Fürbild, tretet in meinem Fussstapfen, legt euren Schafen für nicht Zizania, nicht nur Legalia etc. sondern auch Evangelia, aber nicht bloss und allein die evangelischen oder biblischen Historien, von welchen der Pöbel lieber höret als von hohen Geheimnissen, oder allein die Pericopas und den äussern Schluss, so aus der evangelischen Historia zusammen getragen, und am Sontage erkläret werden etc., sondern alle Salutaria Mysteria, aus welchen hernach der Glaube und Gottseligkeit folget; denn alle Geheimnisse sind Mysteria nicht nur Fidei, sondern auch *εὐσεβείας*, und dasselbe vollkomlich gründlich, eigentlich, deutlich, verständlich. Pascite, das ist, forschet in der Schrift Tag und Nacht, als in einer herrlichen Fundgruben, penetrate ad sensa intima, vindicate, illustrate, demonstrate, catechizate omnia ex nativo charitatis non *αισχροκερδίας* fonte. Aber wo sind solche Hirten? Solche Hirten sind theuer, schreibt Lutherus, Tom. VII. Witteb. p. 605. Hactenus Dannhawer; og atter ibidem pag. 137: Ihrer vielen hören nicht gern von Geheimnissen reden; Moralia sind ihnen lieber. Summa: Es heist, uns eckelt über dieser losen Speise, Num. 21, 5.

Den højoplyste Doct. Johan Arndt, hvis Amindelse er endnu i Velsignelse, hvis Ben grønnes der, som de ligge, og hans Skrifter læses endnu med stor Forundring og Opbyggelse der, som de læses, men de læses uden Tvivl, hvorsomhelst dette Evangelium bliver prædiket i den ganske Verden, og de har ingen Foragtere og Fjender uden dem, som tilligemed ere Guds og hans Sandheds Fjender, denne store Guds Mand, siger jeg, taler om det samme paa adskillige Steder udi sine aanderige Skrifter, men mest udtrykkelig og eftertænkelig udi den 6 Bog af hans sande Christendom pag. 1194—6 efter den danske Version. Jeg for min Person, siger han, maa le ad de galne Helgene, at deres Aand har sat dem i Harnisk. Er mit Værk af Mennesker, saa bestaar det ikke; men er det af Gud, saa skal de ikke kunde forstyrre det, Act. 5, 38. 39. Dersom jeg havde skrevet efter deres kolde Mundpladder efter denne Verdens Vis, saa havde de, hvad dem kjært var; men nu er det mod Verden, saa hade de det, men uden al Aarsag og uden al Fornuft. Jeg har i min Bog angrebet den Ondskabs Afgrund, som er i Menneskens Hjerter, og derimod vist Hjerternes Forandring og Forbedring, sc.: Igjenfødselen. Hvo der nu ikke vil taale det og ikke vil lære at prøve og kjende sit eget Hjerter deraf, eller gjøre en sand og hjertelig Omvendelse, det staaer den samme frit for. Jeg har af christelig Kjærlighed villet meddele, hvad Gud har givet mig, og veed, at det er den Sandhed, som fører Mennesket til at kjende sig selv og til en inderlig Hjertens Bodfærdighed og Bedring. Skulde jeg ikke lide noget derfor? Jo, jeg glæder mig derover, og vil 1000 Gange hellere lide mere, end at jeg skulde nedgrave mit Pund, mit lidet Pund; jeg trøster mig dermed, at jeg pur alene har sagt den sande Christendom, som ikke bestaar i udvortes Skin og Ord, men i den nye Fødsel. Saa og intet andet end en sand Kundskab om den menneskelige Elendighed, hvilken den 1000. Part ikke kjender, ikke heller kan kjende for deres Hjerters medfødte Blindheds Skyld.

Og atter pag. 1210. 1211: Derfor bærer den Urtegaards-Mand sig daarlig ad, som nuomstunder de fleste gjøre, hvilke vil have Frugter, dog ingen Træer planter, og vil med Loven udtinge det, som dog er Guds Naades og den hellige Aands Gjerning. Der maa visselig tillige med Lærdommens Renhed drives paa Igjenfødselen, uden hvilken al theologisk Videnskab er frugtesløs, saa der ingen sand Omvendelses Frugter kan komme deraf. Et pag. 1205 cecinit ut vates: den Tid skal engang komme, da man skal klage over Akademierne i Tydskland, at de har lært om denne høje og saliggjørende Gave (Christo) uden Exempel, $\circ$: uden at lære tillige med, hvorledes Menneskene ved en sand Hjertens Forandring og Omvendelse kan blive satte i Stand til at efterfølge Christi Exempel og træde i hans Fodspor, 1 Pet. 2, 21, conf. Joh. 13, 36.

Og sandelig, hvad Jammer og Skade det anretter og har i alle Tider anrettet i den christne Kirke, naar man har villet have Frugter, hvor intet Træ var plantet, $\circ$: naar den christelige Tros Hovedlærdom om Igjenfødselen bliver ikke efter Christi og Apostlernes Exempel lagt som Grundvold for Christendommens ganske Bygning; hvorledes Aandens Tjeneste bliver ikkun i saa Maade forvandlet til Bogstavens Tjeneste, den christne Retfærdighed og Hellighed enten til et slet asotisk Levned, eller og til en naturlig og philosophisk Retfærdighed og Skinhellighed (Justitiam Aristides seu Catonis) og med eet Ord: vores ganske allerhelligste Tro til en Pelagianismus eller naturlig Religion; det viser iblandt andet den herlige *ἐπίκρισις*, som den bekjendte Theologus Ultrajectensis D. Melch. Leidecherus sætter til sin *Historia de Statu hodierno Ecclesiæ Anglicanæ*: *Qvin etiam hanc suam labem lugeant (Fratres Anglicani), quod Pietas langveat ubiqve, nec se prodat in concionibus, in libris, in vitæ praxi, uti antea solebat. Nec alia qværi debet causa istius vitii, qvam quod radix sanctitatis in cordibus tantum non exaruerit, $\circ$: efficax Gratia et Fides, quo omnia a Christo in exercitio vitæ spiritualis*

plane dependent. Qvippe per Pelagianismos non introducuntur Christiani ad interiora Regni D $\ddot{e}$ i, iique non permittunt animas attendere ad operationes Spiritus sancti, quibus in Schola Christi ad salutem erudiuntur; Qvimonio hinc fieri non potest, ut Pietas Christiana non vertatur in Ethicam, qvæ fere naturalis est, hoc præstans Morali Philosophorum, qvod nomine Christi tantummodo gaudeat. Horn. Hist. ecclesiast. cum not. Hartn. pag. 781. 782. Man maatte spørge, om ikke denne ret theologiske Observation kunde tjene os som en Clavis til at opløse dette Ænigma (ni fallor) Hulsemannianum, der denne store Theologus fornam, at de engelske Prædikener bleve i Flæng oversatte og overalt med saa stor Begjærlighed imodtagne, uden Tvivl ad imitandum: die Englischen Predigten werden uns zuletzt eine grundlose Theologie machen.

Jeg kunde føre denne allervigtigste Materie endnu videre ud, dersom jeg ikke var fuldkommelig forsikret om, Deres højædle Højærværdighed efter egen højskjønssomme Fornuft kan mere end grandgivelig se og kjende af det, som allerede skrevet og bevist er, hvorledes jeg kan ingenlunde være den, der har indført nogen Confusion og Forvirring udi Lærdommen her i Sognet, men er snarere den, der al min Tid ved Guds Naade har arbejdet paa at udføre og udrede de arme Sjæle fra den allerstørste og allerskadeligste Forvirring, og derimod at anføre de samme til at gjøre nøje Undersked paa Naaden og Naturen, Aanden og Kjødets, en ret guddommelig og en selvgjort menneskelig Omvendelse, den levende og den døde Tro, den sande Christendom og den hykkelske Mundchristendom, paa det de ikke, fulde af Himlens og det evige Livs Haab, skulde vandre frem paa Vejen til Helvede, som den sal. Scriver taler, naar han efter sin Sædvane meget herligen har handlet de Discrimine Naturæ et Gratia, Seelenschatz P. III. 419. Men skulde de ved denne saa tidt paaklagede Forvirrelse forstaa

II. En Forvirrelse eller rettere en Skilsmisse imellem Lærdommens Tilhørere, da er det saa langt fra, jeg nægter

og fragaar den samme, at jeg langt mere holder den for mit evangeliske Lærerembedes allervisseste Besegling i Herren, 1 Cor. 9, 2, og rinder mig herved det Pium Desiderium isinde, som findes hos en meget velfortjent og forfaren Lærer i vore Tider, Porst: Wohlgemeinte Anleitung p. 52, Edit. Hafn.: Ach wenn Gott in allen Gemeinden eine solche Absonderung unter die Menschen erwecken könnte, so solte das Christenthum bald eine andere Gestalt gewinnen. Saavel som og den Erindring, hvilken den sal. Doct. Spener plejede at give Præsterne: de skulde ikkun beflicte sig paa, at de kunde samle Ecclesiolam in Ecclesia, en mindre Menighed midt i den større. Tractat der Exemplarischen Priester, p. 249. Man maatte jo endelig formode, at Guds Ord er endnu som i gamle Dage levende og kraftigt og skarpere end noget tveægget Sværd, og som trænger igjennem, indtil det adskiller baade Sjæl og Aand og dømmer over Hjertets Tanker og Sind, Ebr. 4, 12, at det er endnu lige saa vel som i Begyndelsen en uforkrænkelig Sæd og som bliver evindelig den samme, 1 Pet. 1, 23. Deraf følger det nu, at hvorsomhelst denne aandelige Sæd udsaaes ligesaa uforkrænkelig og uforkrænket, som den ligger i Evangelisternes og Apostlernes Skrifter, der maa den jo endelig i den Gud behagelige Høstes Tid gjøre den selvsamme Frugt og Virkning, som den gjorde i Begyndelsen i alle Steder, i alle Synagoger og med eet Ord i den ganske Verden, Marc. 16, 16. Act. 2, 41 et 13, 43 seqv. 14, 4 et 17, 4. 32. 34 et 18, 6. 8. et 19, 9. 28, 24. conf. 2 Cor. 4, 3, sc. at den skiller Lys og Mørke, de troende og vantro, de lydige og gjenstridige fra hverandre. Sker det ikke, saa maa der absolut fattes noget enten i at redelig fremsætte eller retteligen at dele Sandheds Ord, og har vi derfor saameget mere Aarsag til udi saa vigtig en Sag, som er Sjæles Saliggjørelse angaaende, at blive hjertelig bekymrede og nøje randsage hos os selv, hvoraf det dog maa komme, at al vores gode Intention og Mening, al vores Flid og Arbejde, alle vores Advarseler, Straf og

og Formaninger uagtet bliver dog alting Aar efter Aar meget roligere og stille liggende paa Bærmen : de gamle Synder, den forrige Omgjængelse, den selvsamme Blindhed og naturlige Fordærvelse, som tilforn. Og da skal det uden Tvivl befindes, den fornemmeste Mangels Post og den rette ortus mali er denne, som allerede af adskillige store Theologer er bleven anført, og endnu af flere kunde anføres, sc. at vi ikke først og for alle Ting af Guds Ord og den bedrøvelige Forfarenhed efter Christi Exempel Marc. 7, 20 seqv. klarligen aabenbarer den Ondskabs Afgrund og dybe naturlige Fordærvelse, som er indvortes i Menneskens Hjerter og udbryder deraf i Gjærningen, siden ogsaa af Guds Ord af det saliggjørende Evangelio viser det eneste Raad og Redningsmiddel til Hjerternes Renselse, Forandring og Forbedring, som er denne Guds kraftige Styrkes Gjærning, hvilken Skriften kalder Omvendelse, Igjenfødselse, en ny Skabning, Hjerternes Omskjærelse formedelst Aanden, en Oprensning fra de døde, og tillige med Retfærdiggjørelsen eller de forbigangne Synders Forladelse, Rom. 3, 25, den allerherligste og allersaligste Frugt af Christi Død, Opstandelse og Himmelfart, vid. Joh. 12, 32. et 14, 19. Rom. 5, 10 et 6, 3. 4. 5. seq. 1 Cor. 6, 11. 2 Cor. 4, 11. 12. Gal. 2, 20 et 6, 14. Eph. 2, 5. 6. Phil. 3, 10. 11. Col. 1, 22. et 2, 12. 13. Ebr. 9, 14. 1 Pet. 1, 18. et 2, 24. et 4, 1. 2. 1 Joh. 1, 7 et passim. Thi det skal ved alle Tidens Forfarenhed befindes udi Sandhed, at naar der paa-drives idelig og tydelig, og det ikke saa løselig eller med menneskelig Visdoms bevægende Ord, men i Aandens og Kraftens klare Bevisning, dernæst ogsaa med en inderlig Guds Paakaldelse, der i denne vores Aandens og ikke Bogstavens Tjeneste maa og skal endelig være baade det første og det sidste, da slaar det aldrig fejl, der bliver efterhaanden nogle iblandt Folket, hvis Hjerter Gud rører til Omvendelse, Act. 16, 14. 1 Cor. 3, 6. conf. 1 Sam. 10, 26; hvilke derfor ogsaa som arbejdende og besværede under deres nu først erkjendte Synders Byrde kommer

uden Undseelse til deres Lærer spørgende med Stokmesteren: Hvad bør det mig at gjøre, at jeg kan vorde salig, Act. 16, 30.

Naar nu en i Omvendelsens og Troens Veje velgrundet og forfaren Lærer raadfører dem af sin egen aandelige Forfarenhed, underviser dem af Guds Ord og lærer dem den Vej, som de skal gaa paa til at finde Hvile og Vederqvægelse for deres Sjæle, Ps. 32, 8. Es. 30, 20. 21. Jer. 6, 16. Matth. 11, 29, saa er vor Gud i alle Tider trofast, at han enten efter en kortere eller længere Tid opfylder paa dem de store og dyrebare Forjættelser, som er givne os i Christo, og opretter dette sit yndige Naadesrige inden udi dennem, som er Retfærdighed, Fred og Glæde i den Helligaand, at de siden med Glæde kan tjene Gud udi disse Ting, Rom. 14, 17. 18. Atqui hinc illæ Lacrimæ. Deraf kommer nu denne saa tidt paaraabte Forvirrelse, sc. naar andre ser eller hører dette, der enten ere saa dybt udviklede i denne Verdens Urenligheder, at de synes, de vil og kan ikke give sig til saadan en Omvendelse, da bliver baade den første saducæiske og den anden pharisæiske Parti ganske fulde af Nidkjerhed, Act. 5, 17, storme og fnyse med Trusel og Løgn og Bagvadskelser imod Herrens Menighed, sc. denne førømtalte Ecclesiolam in Ecclesia, falde hovedkulds ind i de Ting, som de aldrig har hørt, laste og bespøtte Retfærdigheds Vej, den de ikke kjende, ja vel en Part sværge og forbande sig paa, de vil leve og dø i deres gamle σ : i deres døde Tro, og vil ikke vide af nogen anden at sige. Hine derimod, der engang have smagt den himmelske Gave og ere blevne delagtige i den Helligaand og har faaet Smag paa det gode Guds Ord og den tilkommende Verdens Kræfter, Ebr. 6, 4. 5, de kan og derfor vil ikke saa let ved saadanne Djævels Masker, som den sal. Arendt taler, lade Guds Rige rive sig af Hjertet. Tvert imod, den ypperste Trøster, der lærer dem alle Ting, 1 Joh. 2, 27, og kommer i alle Ting deres Skrøbelighed til Hjælp, Rom. 8, 26, han lærer dem efterhaanden saa-

ledes at forsmaa Verdens Spot og Uselhed, at de bestandig bliver og agter alle andre Ting i Verden Skarn at være imod Christi Jesu deres Herres Kundskabs Ypperlighed, Phil. 3, 8.

Og det er nu den ganske Sag, Deres højædle Højædle Højærvædighed, som jeg i al min Uskyldighed skal bære Skyld for. Mishager nu alt dette denne Verdens Fyrste, og kalder han det en Forvirrelse i hans Rige, en Indpas i hans rolige og fredelige og velgrundede Possession, Luc. 11, 21. paa den samme Maade, som han lod fordum udraabe om Apostlerne: disse Mennesker forvirrer slet vor Stad, Act. 16, 20 conf. c. 17, 6 et 24, 5: saa faar han da at gjøre det; men mig synes ikke, at Herrens Tjener kan derfor frafalde Sandheds Vidnesbyrd, eller forholde at forkynde Mennesket al Guds Raad og hans Orden og Maade i at frelse deres Sjæle, ikke mere end Herren og Overhyrden Christus selv holdt derfor inde med at lade sit Riges Evangelium prædike og forkynde i den ganske Verden, fordi han vidste ufejlbarlig, at for de onde og underlige Menneskers Skyld, 2 Thess. 3, 2, vilde det gjøre stor Allarm og Tvedragt udi Verden, ja give en uskyldig Anledning til, at derefter skulde 5 være splidagtig i et Hus, 3 imod 2, og 2 imod 3. En Fader skulde være splidagtig imod Sønnen, og Sønnen imod Faderen, en Moder imod Datteren, og en Datter imod Moderen, og Menneskens egne Husfolk skulde i saa Maade blive hans arrigste og dødelige Fjender, Math. 10, 36. Luc. 12, 51. 52. conf. Marc. 13, 12. Tvert imod forlænges han inderlig efter, at den Ild, han var kommen at sende eller kaste paa Jorden, maatte jo før jo heller vorde antændt, Luc. 12, 49. Thi det er jo ikke saa underligt, at Evangelium gjør endnu (per accidens) den selvsamme Virkning, 3: den samme Skilsmisse iblandt Folk i hver Sted, hvor Gud aabenbarer sin Kundskabs Lugt formedelst os, som det gjorde i Begyndelsen, først iblandt Jøder, siden iblandt Græker eller Hedninger. Helst naar vi fornuftig vil betænke den rette

Hoved-Difference og Undersked imellem den falske Mund-Christendom og den sande Hjerter-Christendom, det er endnu den selvsamme, som var den Tid imellem Jøderne eller Hedenskabet og Christendom, sc. gratia Spiritus sancti inhabitans et efficax, den Helligaands Indvaaning af kraftig arbejdende Naade udi os, der er Satan allermost en Torn i Øjet, den Aand, der nu er kraftig og paa den Maade altid gjerne vilde være kraftig i Vantroens Børn, Eph. 2, 2. Med eet Ord: den rette og egentlige Aarsag, hvorfor baade Dragen da forfulgte og endnu i alle Tider forfølger Qvinden, Apoc. 12, 13. det er denne, fordi hun haver født τὸν Ἀρρῆρα (Drengbarnet), om hvilken vi sjunge aarligen i Psalmen: Lad os ej dø i Syndens Baand, men fød Christum i os, oi Helligaand. Thi ligesom det var paa den Tid, at den, som var født efter Kjødet, forfulgte den, som var født efter Aanden, saa gaar det og nu, Gal. 4, 29.

Naar derfor disse enfoldige til Slutning supplicere om at maatte forskaanes med saadanne Forvirringer, da ønsker de, ihvorvel uvidendes, med det samme at maatte blive forskaanede for Christi gavnlige Aag, forskaanede for hans Naades Evangelio, forskaanede med eet Ord for det ganske Christi og Guds Rige, hvilket, hvor og naar det kommer med Kraft, der kan det ikke andet end gjøre den samme Effect og Virkning iblandt alt syndigt Folk, som de kraftigste Medicamenter udi et sygt Legeme, i at skille det sunde fra det usunde, det rene fra det urene, det sande fra det falske, det dyrebare fra det ringe. Sker det ikke, saa frygter jeg for, vi bruger curam palliativam, og maa vel tage os vare, at det ikke træffer os i lige Maade, som Herren siger hos Propheten, Jer. 6, 14: De lægte mit Folks Datters Skade som Smaating, ligesom det var ikkun en liden eller ringe udvortes Blessure, ej betænkende, at Skaden er egentlig indvortes, sc. den oprindelige Synds dybe Fordærvelse, dog efter Frelserens, den store Sjælenes Læges Ord, Marc. 7, 21 seqv. har sin fornemste Sæde indvortes udi Hjertet, og maa derfor efter

den sunde Lærdoms Præscription og Forskrift ved Jesu Christi, Guds Søns Blod og den Hellig Aands kraftige Naade indvortes fra cureres, saa fremt Sjælen skal nogen-sinde blive helbredet og lide vel, 1 Cor. 6, 11. Heb. 9, 14. 1 Joh. 1, 2. Ps. 41, 5. 3 Joh. v. 2. Sker derimod, som allerede sagt er, da har en Herrens Tjener i slige Tilfælde ikke Behov at bekymre sig eller tage sig det til, som Achab sagde til Elias, der endog i det Stykke var et Meneske (*ὁμοιοπαθής*) lige Lidelser og Vilkaar og Skjæbne undergiven som vi andre: Mon du være den, som forstyrer Israel, 1 Reg. 18, 17. Men han maa heller lade sig det være sagt til Trøst og Undervisning, som Herren sagde fordum til Propheten, Jer. 15, 19. 20: dersom du omvender dig, og jeg faar omvendt dig, da skalt du staa for mig (cfr. 2 Cor. 5, 20) og dersom du uddrager det dyrebare fra det ringe, da skalt du være som min Mund (cfr. Exod. 4, 16), de skal vende om til dig, og du skalt ikke vende om til dem (Ϸ: ikke indrette din Lærdom efter deres fordærvede Smag, og eftersom Ørerne klø paa dem, 2 Tim. 4, 3). Og jeg vil gjøre dig for dette Folk til en Kobbermur, som er befæstet, og de skal stride imod dig og ikke faa Magt med dig, thi jeg er med dig, til at frelse dig og til at udføre dig, siger Herren.

Thi det bliver dog i alle Tider sandt, at den Lærdom, der finder ingen Modstand eller Modsigelse af den vanartige og forvendte Slægt i Verden, som alle befinder sig vel ved, alle har Behag udi, alle taler vel om, og er saaledes en Hat, der passer sig lige vel paa alle Hoveder, den kan ingenlunde være Christi. Men den maa absolut være Anti-Christi eller Djævelens Lærdom. Den Tro, som Christus har ladet prædike i Verden, den er ikke alles, 2 Thess. 3, 2; den Vej, paa hvilken han vil føre sine til et evigt Liv, den er ikke en bred, men en trang Vej, og de ere ikke alle, ikke mange, men faa, som den finde, Matth. 7, 14. Den Lærdom, som bliver ved vor Herres J. C. sande Ord og er egentlig den Lærdom om Guds frygt,

eller om den sande Christendom, den tages ikke vel op af alle, eller tales vel om af alle, men den finder allevegne stor Modsigelse, Act. 28, 22. Det vidste vor Tros Begynder og Fuldkommer Jesus grandgivelig, derfor sagde han det forud til de allerførste Evangelii Tjenere og i deres Person til alle deres Efterfølgere: Ve eder, naar alle Mennesker tale vel paa eder. Lige det samme gjorde deres Fædre ved de falske Propheter. Men salige ere I, dersom Menneskene hade eder og fraskille eder og skjænde eder og forskyde eders Navn som ondt for Menneskens Søns Skyld; glæder eder paa den samme Dag og springer af Glæde, thi se eders Løn er stor i Himmelen. Lige det samme gjorde deres Fædre imod Propheterne, Lucas 6, 22. 23. 26. Det altsammen forstod ogsaa vores sal. Lærefader Lutherus meget vel, om hvilken der skrives, at det befaldt ham ikke, da han rejste igjennem et vist Sted og efter gjort Forespørgsel om deres Lærer, fik det Giensvar af alle: de havde en statelig og vakker Præst. Jeg hører det ikke gerne, sagde den højforfarne Guds Mand, uden Tvivl maa han ikke ret for Alvor gribe Satan og hans Rige an i Menneskenes Sjæle, thi ellers skulde han nok begynde at sprude Ild imod hannem. (Tractatus: Priester Feinde und Priester Freunde pag. 13. 14).

II. Besvære de sig over, at jeg offentlig i Kirken, saavel paa Prædikestolen som i Catechismi Overhørelse, skal have prædikedet og lært, at sal. Luthers Lærdom har ikke været ret, rigtig og redelig lært, siden Doct. Morten Luthers Død, indtil nu, men været nedgravet, da dog etc.

Omendskjøndt nu, at disse Formalier eller Talemaader ere aldrig komne saaledes fra min Mund enten paa Prædikestolen eller i Catechisation, saa vil jeg dog ikke beskyld dem for nogen frivillig Ordenes eller Meningens Forvendelse, men heller undskylde dem endel med Defect paa Ihukommelse, endel med Uforfarenhed in Logicis, da de som ulærde Folk vide ikke at gjøre Forskjel paa Universalialia og Particularia, Absoluta et Respectiva; thi jeg aldrig

har enten kunnet tænke eller sige: at den ganske Lutheri Lærdom i Almindelighed har allevegne hos alle og i alle Maader været nedgravet. Saa ukyndig i Kirkehistorierne maatte man da ikke heller være.

Anledningen til denne Misforstand maa da uden Tvivl være denne, at jeg efter den sal. Lutheri og andre Guds Mænds, hvoraf et Par tilforn ere benævned, men fornemmelig efter Guds Søns og Overhyrdens Jesu Exempel og Forskrift, Marc. 1, 14. 15. Luc. 24. 47, har altid befliittet mig paa at gjøre en Evangelistes Gjerning, 2 Tim. 4, 5, i. e. at prædike Guds Naades Riges Evangelium eller gode Budskab og oplyse det for alle, hvad for et ønskeligt og herligt Naades Rige al Naades Gud formedelst sin Søns Død, Opstandelse og Himmelfart havde oprettet for de arme faldne Mennesker her paa Jorden, og hvorledes de formedelst en sand Omvendelse og en levende Tro ved Jesu Christi Aands Hjælp kunde vorde befriede af Mørkheds Magt og oversatte i dette Guds elskelige Søns Rige, befriede fra den fordømmelig Syndens Slaveri og Trældom og oversatte i Guds Børns herlige Frihed. Col. 1, 13. Rom. 8, 21. Joh. 8, 34. 36.

Der nu Sæden randt op og bar Frugt hos en og anden til en virkelig Hjerternes Forandring og Omvendelse, der begyndte, som den plejer, af deres Synders og Elen-digheds Kundskab, hvilken vor Aug. Confession kalder, Art. 12: *Terrores conscientiae incussos agnito peccato*, og Art. 20: *Certamen illud perterrefactae conscientiae*, da røbede strax den store Hob deres egen store Blindhed og Nøgenhed i aandelige Ting, og hvor lidet de vidste hid- indtil, enten hvad Omvendelse eller hvad Omvendelses Frugter var, idet de gjorde ligesaa stor om ikke større Forundring derover, end Israels Børn over det Brød, der faldt ned til dem fra Himmelen, de sagde den ene til den anden: Hvad maa det være for noget? thi de vidste ikke, hvad det var, Exod. 16, 15. Overalt begyndte de strax at raabe det ud baade i dette og omliggende Sogne ligesom

hine Marc. 1, 27. for en ny Tro, en ny og en fremmed Lærdom. Vilde jeg nu ikke anses for den, der førte ny og falske og forvendte Ting paa Bane, Act. 20, 30. og saaledes gjøre alt mit Arbejde i Herren mistænkt og forgjæves og forfængelig, saa var jeg jo højlig nødt til med Mose, Exod. 16, 15, og Peder, Act. 12, 16, at sige disse vankundige Sjæle, hvad det var, sc. at det var ikke en ny, men den selvsamme gamle evangeliske Tros Lærdom, som havde staaet mere end 200 Aar i Lutheri liden Catechismo, særligen i Forklaringen over den 3die Artic., og over den anden Bøn, hvilken sidste er en accurat og egentlig Beskrivelse paa Igjenfødselen. Især beraabte jeg mig paa den salige Guds Mands herlige Definition paa den sande og levende Tro, som samme Dag faldt for at forklare udi Catechismi Overhørelse og findes udi den Ao. 1723 udi Kjøbenhavn første Gang udgivne og af Decano Facult. Theolog. S. T. Hr. Biskop Worm højlig approberede Catechismus-Forklaring, p. 142. Lutherus beskriver den levende Tro saaledes, Præf. in Ep. ad Rom: Troen er en Guds Gjerning i os, som omskifter os og føder os paa ny af Gud, dræber den gamle Adam og gjør os til andre Mennesker i Hjerter, Mod, Sind og alle Kræfter, og fører den Hel. Aand med sig. Jeg tog deraf Anledning til at vise, hvor stor en Mand vores sal. Lærefader Lutherus havde været især i denne Lærdom om Omvendelsen eller Igjenfødselen, og hvorledes det ingenlunde var hans Skyld, at der var nu saadanne Folk til, der kaldte sig efter hans Navn, Lutheraner, men omgikkes dog imidlertid, ligesom de andre Hedninger omgaas i deres eget uforandrede Sinds Forfængelighed, formørkede udi Tanker og fremmedgjorte fra det Guds Liv (hvilket dog Lutherus havde arbejdet saa meget paa at faa ført ind i Sjælene) og det altsammen formedelst den Vankundighed, der fandtes hos dem i den sande, og deres Hjerters Forhærdelse i den falske Christendom, Eph. 4, 17. 18. Sluttede ogsaa deraf, at siden (in specie) denne Hovedlærdom om Hjerternes Oplysning, Omvendelse og

Fornylse formedelst den Hel. Aand var saa klarligen fremsat i Luthers Catechismo, og den dog (nu den blev ført til Praxin) kom dennem for som en ganske ny og fremmed Lærdom, hvilken de tilforn aldrig havde hørt med Ørerne, Es. 64, 4. saa maatte den jo ufejlbarlig hidindtil, ligesom det evangeliske Liggendefæ Matth. 13, 44, have været et skjult og nedgravet Liggendefæ, hvilket man derfor ikke kunde enten aagre eller kjøbslaa og vinde noget med paa Menneskens Sjæle, efter Math. 25, 25. 26. 27, siden nu at *κῆσις* og *χεῖσις* er ikke eet, men to adskillige Ting, og et langt andet er at have, et andet at bruge den rene Lærdom, der haves aleneste for at bruges, og hjælper slet intet, uden den bruges efter Hebr. 4, 2. Saa falder det hen af sig selv, som de bliver ved at skrive: da dog vi arme syndige Mennesker i Hygum Sogn ikke rettere veed, end at vi jo hidindtil har havt og NB. brugt den rette og rene evangeliske Lærdom, som sal. D. M. Luther ved Guds Naade har bragt til Lyset for mere end 200 Aar siden. Det første tilstaar jeg, at de har hidindtil havt den rene Lærdom, sc. udi Skriften i deres christelige Catechismo, endog i deres Psalmer; men det andet fornægter de selv baade med Gjæringer og med Ord, idet de kalde den en ny og fremmed Lærdom, Tit. 1, 16. Og det kan ikke komme noget fornuftigt Menneske, langt mindre Deres højædle Højærværdighed underligt for, der veed langt bedre end vi andre, hvor højligen vor sal. Lærefader Lutherus efter Mose Guds Mands Exempel, Deut. 31, 27, beklager og bejamrer det i sine Skrifter, at allerede i hans Livstid, hvor langt mere efter hans Død, begyndte de fleste Mennesker i alle Stænder skammeligen at misbruge og paa en kjødelig Maade at fortolke den rene og rette evangeliske Lærdom om Troen. Mærkelig er herom hans egne Ord, Comment. in Ep. ad Gal. c. 2: Major pars hominum carnaliter intelligit doctrinam de Fide, et libertatem Spiritus in liberatam carnis rapit. Hoc cernere est hodie in omnibus vitæ generibus, superiorum et inferiorum. Omnes jactant

se Evangelicos, jactant Christianam libertatem, et tamen interim, obsequentes suis cupiditatibus, convertuntur ad avaritiam, voluptates, superbiam, invidiam etc. Og atter in der Haus Postill. Conc. Dom. 1 Adv.: Christi Amt und Werk ist dieses, dass er uns täglich Sünd und Todt ausziehe und seine Heiligkeit und Leben uns anziehe. Diese Predigt sollte man billich mit grossen Freuden anhören und annehmen, sich daraus bessern und from werden. So kehret sichs leider um, und wird die Welt aus dieser Lehr nur je länger, je ärger. Das ist des leidigen Teufels Arbeit und Geschäft, wie man sieht, dass die Leute jetztund geitziger, unbarhertziger, unzüchtiger, frecher und ärger sind, denn zuvor unter dem Pabstthum.

Den anden store D. Martinus, sc. Chemnitius, fører samme Klagemaal, at de fleste allerede i hans Tid forstode selv intet af den allervigtigste Lærdom om Omvendelsen, og derfor, i Mangel af en aandelig Forfarenhed, ramsede saadanne Ting tilsammen derom, som hverken de selv eller andre kunde finde Rede i. Hans egne Ord ere disse, De lib. Arbitr. C. VII: Debebant hæc singulis non ex otiosis disputationibus, nec ex alienis exemplis, sed ex seriis propriæ poenitentiae exercitiis notissima esse; sed quia plerique sine ullis exercitiis Fidei et invocationis vivunt, de rebus ignotis multa inextricabilia colligunt.

Den foromtalte Seculi sui Phoenix, D. Joh. Arend, lamenterer over samme Hovedmangel paa adskillige Steder i sine ret christelige og lutherske Bøger om den sande Christendom, ja just det selvsamme skriver han at have været hans Henseende og Øjemærke med at udgive de samme, Libr. 6. p. 1206: 1) Har jeg villet drage Studenternes og Prædikanternes Gemytter fra at disputere og stride saa meget med Theologien, hvilken er igjen næsten bleven til en scholastisk Theologi. 2) har jeg taget mig for at føre de Christne fra den døde Tro til den levende og frugtbare. 3) at føre dem fra den blotte Videnskab og Theori til Troens og Gudfrygtigheds virkelige Øvelse; og

4) at vise, hvad det rette christelige Levned er, som kommer overens med den sande Tro, og hvad det betyder, naar Apostelen siger: Jeg lever, dog ikke jeg mere, men Christus lever i mig, Gal. 2, 20. Og atter pag. 1164 *ibid.*: Den falske Christendom har saa saare taget Overhaand, at ikke een iblandt 1000 erkjender eller forstaar, hvad det christelige Levned er og maa og skal være. Ligesom nu den berømmelige D. Dannhawerus i hans *Hermeneutica Sacra* og andensteds plejer at sige om Davids Psalmer, og end især hans *Poenitences Psalmer*: *Davidica nemo intelligit, nisi qvi Davidica expertus est.* Ingen forstaar Davids *Poenitences* eller andre deslige af hans Psalmer, uden den, der har forfaret Davids *Poenitences* og *Fristellers Kamp*. Saa følger det iligemaader af sig selv, at ingen kan forstaa *Lutheri Lærdom* om *Omvendelse* og *Troen*, langt mindre rettelig forklare den og tale derom, som det sig bør at tale, uden den, der ved en sand *Omvendelse* har virkelig annammet den sande *Troens Aand*, som *Lutherus*, 2 Cor. 4, 13. 1 Cor. 2, 14. Og derudi har vi uden *Tvivl* den ganske *Hamartigeniam* eller det hele *Mysterium*, hvorfor denne ældgamle, christelige, apostoliske og evangelisk-lutherske *Lærdom* kommer *Menneskene* nu omstunder for som en ny og fremmed *Lærdom*.

Lutherus beskriver *Omvendelsen* saaledes, at det er en *Igjenkomst* eller *Tilbagekomst* til *Daabens Pagt*, *Catech.* Major pag. 550. *Resipiscentia, inquit, aut poenitentia nihil aliud est quam regressus quidam et reditus ad Baptismum, ut illud iterum petatur et exerceatur, quod ante quidem inceptum, et tamen negligentia intermissum.* Og paa det ikke nogen naturlig *Helgen* skulde tvert imod *Skriften* bilde sig ind, at denne store *Poenitence* eller *Omvendelse* (*Poenitentia lapsorum*) gik ham aldeles intet an, men aleneste dem, der efter deres *Daab* ere henfaldne til grove *Laster*, saa erklærer kan sig langt anderledes, *Artic. Schmalkald. Part. III. Artic. 3. De vera Poenit.: Sp. Sctus convinct Mundum etc.* Den *Helligaand* skal overbevise

Verden om Synd, Joh. 16. 8. Det er Guds Lynild, hvor- med han slaar alle, saavel aabenbar ugudelige som skin- gode ned til Jorden og erklærer ingen for retfærdig, men tvinger og driver alle til at forskrækkes og fortvivle paa sig selv. Det er denne Guds Hammer, om hvilken det hedder hos Proph. Jerem.: Er mit Ord ikke som Ilden, siger Herren, og som en Hammer, der kan sønderlaa en Klippe, Jer. 23, 29. Denne Hjerternes Sønderknuselse (Contritio) er ikke en Sønderknuselse, som et Menneske selv gjør, som man kan selv tvinge sig til eller bringe til Veje, naar man vil, men det er en Sønderknuselse, som et Menneske lider, en virkelig Lidelse udi Hjertet, en Kval udi Samvittigheden og Følelse af Døden; thi saaledes be- gynder den sande Omvendelse, og her hører et Menneske Dommen afsige imod sig selv, saaledes lydende: I ere endnu slet intet, saa mange som I ere, enten I ere aaben- bare grove Syndere, eller, i eders egne Tanker, Helgene. Allesammen skal I blive til andre Folk, end I nu ere, og gjøre anderledes Gjerninger, end I nu gjøre; I maa være, hvordan I være vil, I maa være store, I maa være vise, I maa være mægtige, I maa være hellige. Her er ingen Retfærdig, ingen Gudfrygtig, ingen Hellig.

Men hvorledes Omvendelsen eller Igjenfødselen om- sider fuldkommes, hvorudi den egentlig bestaar, og hvad mærkelig Forandring den bringer til Veje udi Sjælen, derom handler han mere udførlig in Postill. Eccles. super Joh. 1. sc. at ligesom en Slange søger efter et snævert Hul i en Klippe, trænger sig der igjennem, afdrager saaledes sin gamle Hud, og lader den blive uden for Hullet, saa skal ogsaa et Menneske (der vil trænge sig igjennem den snevre Port, fra den aandelige Død ind i et aandeligt Liv, Luc. 13, 24), han maa give sig hen paa Guds Ord og hans Forjættelser i Evangelio, og følge efter med et frit Mod, i Haab at han skal ikke lyve. I saa Maader afdrager han sin gamle Hud, i. e. han lader blive derudenfor sin egen daarlig Fornufts Lys, sin egen Tykke, sin Villie, sin Kjør-

lighed, sin Lyst, sin Tale, sine Gjerninger (forstaa efter den forrige Omgjængelse), og bliver saaledes et ganske andet og nyt Menneske, der anser alle Ting med langt anderledes Øjne end tilforn, anderledes dømmer, anderledes skjønner, anderledes tykkes, anderledes vil, anderledes taler, anderledes elsker, anderledes har Lyst til, anderledes virker og vandrer end tilforne, kan derefter kjende og forstaa sig paa alle Menneskers Tilstand og alle deres Gjerninger, om de ere ret eller uret deran, om de ere paa den rette Vej eller ikke, som St. Paulus siger 1 Cor. 2: Den, som er aandelig, dømmer alle Ting, men han dømmes af ingen. Hactenus Lutherus.

Denne er den rette ældgamle lutherske Lærdom om Omvendelsen, der bestaar efter denne Guds Mands sædvanlige Skrivemaade i klare og bare og rene Ord, og stemmer i alle Maader (ratione causæ, subjecti, formæ, partium, initii, progressus, egressus etc.) meget nøje overens med Christi og hans Apostlers Lærdom om det samme, Matth. 18, 3. Joh. 3, 3. 1 Cor. 6, 10. 11. 2 Cor. 5, 17 et 7, 10. Gal. 6, 15. 16. Eph. 4, 21. seqq. et alibi passim. Denne samme guddommelige og sandru Lærdom er det, som samtlige Ordets Tilhørere her i Hygom Sogn, ved min ringe Tjeneste, hidindtil har faaet at høre, der ogsaa ved Guds Naade har gjort sin Virkning og har teet sig kraftig hos dem, der har troet og annammet den, ikke som Menneskenes Ord, men, ligesom det er i Sandhed, som Guds Ord, 1 Thess. 2, 13. Denne selvsamme Lærdom er det, som disse andre fattige, vildfarende Mennesker strider saa hart imod og begjærer saa indstændig at blive forskaanede derfor, af Aarsag den forvirrer, som den ogsaa virkelig forvirrer, ja maa og skal endelig forvirre (som Lutherus selv tilstaa: tam manifestos peccatores quam opinione sua sanctos, et neminem justum pronunciat, sed omnes etc.) saa vel de aabenbare, grove Syndere som de indbildte Helgener, hine, at de kan ikke blive ved deres sædvanlige Synders Løb, disse, at de kan

ikke beholde deres formentede Retfærdigheds Ros; og den vil ikke kjende noget (naturligt) Menneske for retfærdig, men driver dem alle virkelig til det, som de hidindtil saa falskelig og forgjæves har givet for med Munden, sc. først at grues og forskrækkes for Guds strænge Vrede og den evige Død, paa det de siden kunde komme til at kjende og smage hans Naade og overflødige Naades Gaver til et evigt Liv, Rom. 5, 17. 20. 21.

Og det er endnu ikke saa underligt; thi saa skriver Paulus i lige Maade om Bogstavens Trælle i sin Tid, at fordi de kjendte ikke Guds Retfærdighed og tragte efter at oprette sig en egen (naturlig og menneskelig) Retfærdighed, da bleve de ikke den Guds Retfærdighed undergivne, Rom. 10, 3. Dette maatte man aleneste forundre sig over, at midt udi al deres Modstand imod denne sunde og sande lutherske Lærdom har de dog ladet skrive ved deres Concipist: de veed ikke rettere (*conscientia sc. erronea*), end at de hidindtil har havt og brugt den rene og rette lutherske Lærdom etc. O, jeg frygter for, Deres H. H., jeg frygter for, at de fleste, der gjør Profession af Lutheri Lærdom, er den rette lutherske Lærdom om Omvendelsen eller Igjenfødselen og den deraf følgende levende Tro lige-saa ubekjendt og fremmed for som Confucii Lærdom, *Major pars hominum in omnibus vitæ generibus doctrinam de fide carnaliter intelligit. Luth. Pleriqve sine ullis exercitiis fidei et invocationis vivunt. Pleriqve de rebus ignotis inextricabilia multa colligunt. Chemnit.* Og døg er det ikke en Bisag eller en Articulus præter- s. circum-fundamentalis, men ipsa differentia, ipsa forma, ipsa anima tam Lutheranismi quam Christianismi, det, som vores helligste Tro har sig selv alene forbeholden, og hvorved den skiller sig fra alle andre naturlige Secter og Religioner udi Verden. Gaar vi den Lærdom afsides forbi, og føres den ikke til en levende Praxin hos os selv og hos dem, der hører os, hvor er da vores Lutherdom? Ja hvor er vores Christendom? Hvad har vi saa andet end Navnet i

Stedet for Kraften, Skallerne i Stedet for Kjernen, et Cadaver eller rettere et Sceleton i Stedet for et vigoureux og levende Menneske? Meget eftertænkelig taler herom den in hoc Puncto ret sincero, omendskjønt fremmede Theologus D. Melch. Leydecker, Horn. Hist. Eccles. p. 769: Quid juvat, Fratres, Papatum et illius ceremonias oppugnasse, ubi illius corculum adamatur, id est Pelagianismi doctrina? Sane ex Fide (i. e. doctrina fidei) de gratia et justitia Christi Reformatio exorta est, nec vigebit unquam propaganda nisi per eandem fidem, qvæ vitæ spiritualis anima est et Evangelii genius. Denne vores christelige Tros Hovedlærdom, saaledes som den engang er overantvordet de hellige, den er det derfor ogsaa, som vores Tros første Bekjendere mest strider for, og søger baade først og sidst at vindicere den samme udi den dejlige Apologia Augustanæ Confessionis, der vel maatte kaldes Apologia veræ Regenerationis s. Conversionis, og kan derfor ogsaa være for mig i denne Sag den allerbedste og allerstærkeste Apologi.

Imidlertid er det mig dog meget kjært, at endogsaa de af mine Tilhørere, der sætter sig op imod denne guddommelige Sandhed, maa give mig det Vidnesbyrd, at hvad jeg lærer derom, det prædiker og lærer jeg* offentlig i Kirken paa Prædikestolen og i Catechismi Overhørelse; og derudi har jeg, omendskjønt uværdig, ham selv til Forgjænger, der sagde til sine Fjender: Jeg haver talet aabenbare for Verden, jeg haver lært altid i Synagogen og i Templen, og jeg haver intet talet i Løndom, Joh. 18, 20. Ligesom jeg ogsaa har offentlig formanet alle og enhver, de skulde ikkun efter Beroensernes Exempel randsage selv i Skrifterne, om det havde sig saaledes eller ikke, Act. 17, 11. De skulde ikkun søge i Herrens Bog og læse, og da skulde de befinde, der fattedes ikke et af disse Ting, der savnedes hverken det ene eller det andet, Es. 34, 16. Thi det plejer de dog ikke gjerne at gjøre (e. gr. de papi-stiske Gejstlige), der omgaas i Trædskhed og forfalske Guds

Ord, men de skjule heller deres Anslag i Mørke, hade Lyset og komme ikke til Lyset, at deres Gjerninger skal dem ikke overbevises; vi derimod bevise og fremstille os selv mod alle Menneskers Samvittighed, i Sandheds Aabenbarelse, for Guds Aasyn, 2 Cor. 4, 2. Og fordi vi omgaas med Sandhed, komme vi altid gjerne til Lyset, at vore Gjerninger skal blive aabenbare, at de ere gjorte i Gud, Joh. 3, 21.

III. Til Slutning synes de at beklage sig over nogen Partilighed, der skal tjene til ydermere Forvirrelser, nemlig at jeg beder af Prædikestolen for nogle, som de siger, at jeg kalder Omvendte, hvilke de mener at være dem, som holder sig til mig i mit Hus, etc.

Man maatte for det første forundre sig meget over, at fattige, enfoldige Mennesker, der hâr endnu aldrig selv lært, hvad det er at tilbede Gud i Aand og Sandhed, at de, siger jeg, ville dog lære deres Lærere, hvorledes og med hvad Undersked de efter Christi, den store Bedemesters, Exempel skal bede for den dem anbettede Hjord; thi ligesom han bad anderledes for det ufrugtbare Træ, i. e. den store Hob af det ubodfærdige og jødiske Folk, Luc. 13, 8, 9; anderledes for den liden Hjord, som hans himmelske Fader havde givet ham af Verden, Joh. 7, 9; anderledes og især for dem, der formedelst deres Ord skulle derefter tro paa hannem til det evige Liv, *ibid.* 20. Saa vil det ogsaa komme en forfaren Herrens Tjener til — helst naar han fornemmer Ordet at te sig kraftelig hos dem, der tro — ikke at kaste det igjen i en Hob, som Gud har adskilt, eller gjøre det almindeligt, som han haver rensat, Act. 10, 15; men bede især for de arbejdende og besværede under Syndens Byrde, at de udi den Gud behagelige Vederqvælgelses Tid maa finde Hvile for deres Sjæle i Syndernes Forsoner, Jesus; især for dem, der har annammet Naadens og Retfærdighedens Gaves Overflødighed, at de maa blive bestaaende i Naaden og regnere i Livet ved Jesum Christum, Rom. 5, 17; især for dem, der

formedelst deres egen Haardhed og ubodfærdige Hjerter staar endnu langt borte, at de maatte ogsaa komme nær til Christi Blod, prise Gud med os paa deres Besøgelses Dag; og saaledes ved vor Guds inderlige Barmhertighed og hans kraftig dragende Naade lægges daglig flere til af dem, som blive frelste, til Satans Riges Forstyrrelse og Christi aandelige Legems altid herligere Opbyggelse, Eph. 4, 12.

Ved den Maade og i den Orden plejer jeg baade hemmelig og offentlig at bede for mine Tilhørere, vidste og ikke, hvordan man ellers skulde bede. Men at saadan Bedemaade kommer maaske disse sidste noget fremmed for, det maa rejse sig deraf, fordi de enten ikke har havt Øren at høre med eller Taalmodighed at bide og blive udi Kirken, naar dette Spørgsmaal er bleven fremsat for de unge, som findes i forberørte Catechismi Forklaring p. 79: For hvem beder Christus? Resp. 1. For de ubodfærdige, at Gud vil have Taalmodighed med dem og give dem Omvendelse. 2. For de bodfærdige, at de maa blive forsonede. 3. Og for de troende, at de maa opholdes i Naaden. Langt mindre kan jeg se, hvorledes denne ordentlige og af Christo selv helligede Bedemaade kan være, som de skrive, til ydermere Forvirrelse; thi at være ordentlig og at være forvirret er ikke eet. Jeg skulde tænke, den var til ydermere Opmuntring og Opvækkelse, som Paulus siger: Om jeg nogenlunde kunde opvække mit Kjød (mine Brødre og Frænder efter Kjødet) til en hellig Æmulation og Nidkjærhed, og saaledes frelse nogle af dem, Rom. 11, 14.

Hvor langt de ellers selv i deres nærværende Tilstand maa være fra Omvendelsen, det giver de selv tilkjende og røbe sig med deres eget Maal, idet de kan ikke engang lide det uskyldige Ord: Omvendte — eller fordrage, at andre maatte kaldes med det Navn, ihvorvel jeg ikke engang mindes, at jeg nogensinde har betjent mig [af] det samme, enten i Forbønner for dennem eller i Formaninger til dennem. Thi jeg kalder dem gemenlig mine kjære

Børn, dem som ikke ere bleven Evangelio ulydige, delagtige i det himmelske Kald etc. Men hvad, om jeg ogsaa kaldte dem omvendte, der ere virkelig omvendte fra Satans Magt til Gud, og kan gjøre retskafne Omvendelses Gjerninger? Hvad var det da saa mere? Er deres Øje ondt, fordi Gud har været hine god? Math. 20, 15. At disse misfornøjede ere endnu temmelig langt fra at være iblandt det Slags Folk, der udi Skriften kaldes omvendte, derpaa have de desværre det allerklarste Vidnesbyrd udi sig selv imod sig selv, idet de ej aleneste ønsker at forskaanes for den sunde Lærdom om Omvendelsen, men endogsaa sætte sig af al Magt derimod, ja vel endel drive deres Vexerlinger dermed, Exech. 33, 31; i den Sted, at andre, der dog ikke heller vare Tyve, Røvere, Uretfærdige, Horer eller Hor-karle mere end disse, der ogsaa syntes at have det, de kunde forlade sig paa, saavel som andre, ja frem for mange, endog i Kjød, Phil. 3, 4, de med imod Himmelen oprakte Hænder takke Gud, der har ved sit Ords Lys givet et klart Skin i deres Hjerter og opladt deres Forstands Øjne, at de, som tilforne vare ligesom vildfarende Faar, kan nu blive omvendte til deres Sjæles Hyrde og Biskop, 2 Cor. 4, 6. Joh. 9, 25. 1 Pet. 2, 25. Dømme nu ethvert Menneske og end især Deres H. H. selv, enten det være en anden Sæd, der nedsaas hos hine, eller det er en anden Jord, den falder udi hos hine!

Dog der udi har de ikkun at gjøre med sig selv og med deres egne Sjæle; thi siger den sal. Arndius (sup. p. 3): hvo der vil ikke taale Sandheden, og ikke vil lære at prøve og kjende sit eget Hjerte deraf, eller gjøre en sand og hjertelig Omvendelse, det staar den samme frit for. Men af hvad for en Aand mon det skulde være, at de ligesom hine, Luc. 15, 12 cfr. 11, 52, kan ikke heller vel taale, at andre hungrige og tørstige Sjæle holder sig nær til at høre Omvendelsens Ord og begjærer, ja længes inderlig efter at mættes af den aandelige Nadvere, som hine ikke skjøtte om engang at smage?

De omvendte, siger de, mener vi at være dem, som holde sig til ham i hans Hus. Jeg mener ogsaa det selv-samme, at de enten er allerede omvendte af Gud og til Gud, eller ogsaa staa idetmindste udi Forberedelsen og har forhvervet sig en god Trappe til Omvendelsen, der paa de hellige Dage efter Tjenestens Forretning i Guds Hus, naar andre gaa til deres Krohuse eller Sladderhuse etc., holde sig imidlertid med Lyst og Længsel til det Hus, hvor de af Guds Ords Hørelse og Bønnen kan finde Føde og For-maning og Undervisning og Trøst og Opbyggelse for deres Sjæle; thi hos mig faar de hverken Mad eller Drikke. Det samme var ogsaa Christi Mening, Joh. 8, 42: Hvo som er født af Gud, han hører Guds Ord, derfor hører I ikke, fordi I er ikke fødte af Gud. Apostelen Peder giver ogsaa sin Mening tilkjende paa den samme Maade: Som nyfødte Børn, siger han, begjærer den fornuftige, usvigelige Melk, at I kunne voxe derudi, 1 Pet. 2, 2. Evangelisten Lucas mener ogsaa det samme, naar han siger om de nyomvendte Christne i Jerusalem, at de vare varagtige i Apostlernes Lærdom og i Samfund og Bønnerne, Act. 2, 42. Ja for dem alle har Propheten Jeremias været udi samme Mening, naar han siger til sin Gud: Dine Ord ere fundne, og jeg har ædet dem, og dit Ord var mig til Fryd og til mit Hjertes Glæde, thi jeg er kaldet efter dit Navn, Herre Gud Zebaoth. Deraf slutter jeg, vil han sige, at jeg maa være din og høre dig meget nær til. Jer. 15, 16.

Jeg maatte ellers gjerne vide, hvad for Tanker og Meninger disse enfoldige Mennesker har gjort sig hidtindtil om denne uskatterlige Guds Naadegave, som Skriften kalder Omvendelse. Mener de maaske, at det er en Omvendelse, naar et Menneske holder sig aleneste til den christne Kirkes udvortes Samqvem og er ikke en Jøde eller en Hedning. Eller det er en Omvendelse, naar de et Par Gange om Aaret stiller sig paa en Dags Tid noget from-mere og stillere an end sædvanlig. Eller det er en Om-vendelse, naar en tvinger sig selv og overtales af andre

til at moderere en eller anden grov Synd og Last, som naar en Dranker forlover at drikke stærk Drik (Brøndevin), en Djævlemaner sværger og forbander sig ikke mere slet saa græsselig som tilforn, men beholder dog et uforandret kjødeligt Sind og bliver et naturligt Menneske, ligesom han før var, etc. Har de saa slette og nedrige Tanker om den store Omvendelses Gjerning, da kan jeg noksom forsikre Deres H. H., at det er ikke min Skyld; thi jeg i den korte Tid, i hvilken jeg er gaaet ind og ud hos dem, har ikke lært dem Christum og Sandheden i Christo saaledes, Eph. 4, 20. 21. Tvertimod, paa det jeg saa meget mere kunde forebygge og hindre »Djævelens snedige Anløb«, Eph. 6, 11, saa har jeg i disse allervigtigste Troens Hemmeligheder stedse beflittet mig paa at forklare den ene Skrift og Skriftens Talemaade med en anden, som er endnu af større Eftertryk, efter den herlige homiletiske Observation, som en meget aanderig og i Guds Riges Hemmeligheder saavelsom og i Satans Riges Dybheder dybtseende Theologus har agtet fornøden at meddele os: *Hac in re (ubi de conversione agitur), ne dolus Satanæ subrepat animis, sollicite cavendum, quandoquidem et improbi quæcumque vitæ conversionem in melius, etiam si non intime ad deum fiat, poenitentiam veram interpretari contra Scripturam solent; ast Regeneratio vi vocis denotat internam et penitissimam hominis mutationem, quæ sit vera quædam nativitas ex Deo, Joh. 1, 13 et 8, 47. Ex quo appellationis sensu expressiore fit, ut hæc ad necessitatem urgendam efficacior mundoque minus tolerabilis sit, eo ipso proidenti perversitatem suam.* Breithaupt, Instit. Theolog. p. 300.

Saa lidet som nu disse uforsøgte forstaa hidindtil, hvad det vigtige Navn Omvendelse fører med sig efter Skriften og efter alle Guds Børns Forfarenhed, saa lidet har de ogsaa begrebet min Mening, og saa underlig fortolker de mine Ord udi det, som efterfølger: Men derimod os i de vestre Byer, Fæsted og Harreby, kalder han dem

af Sodoma og Gomorra, og siger, der er ikkun en eneste Loth der iblandt.

Mine Ord derimod i deres rette Connexion og Sammenhæng faldt langt anderledes, in Conc. hab. Dom. 1 p. Epiph. a. c., hvilke jeg derfor med Deres Højædle Højærværdigheds gunstige Tilladelse vil heller referere noget vidtløftigere, aleneste til den Ende, paa det Deres H. H. saa meget grandgiveligere kan skjønne paa, enten den misfornøjede Part i disse 2 Byer har Aarsag til at klage paa Partilighed, at jeg har gjort Forskjel paa dem og de andre, eller de ere af det Slags Folk, som Ap. Judas taler om, at der skulde være Bespottere, som vandrer efter deres ugudelige Væsens Begjæringer, og lægger denne Erindring dertil: disse ere de, som fraskille sig selv, Jud. v. 18. 19.

Jeg havde (sagde jeg) strax i Begyndelsen af denne h. Fest med al Sagtmodighed formanet mine kjære Tilhørere, at de Gud til Ære, dem selv og deres Børn til Gavn og Bedste efter andre vel oplyste Menigheder deres Exempel vilde dog lade fare den hedenske Vederstyggelighed, som iblandt anden forfængelig Omgængelse er dem overantvordet af deres hedenske Forfædre, sc. deres saa kaldede Juleleg. Særligen havde jeg formanet dem, som Gud har selv givet Hus og Hjem, at de dog ikke vilde laane hans Fjende Djævelen Hus, eller indrømme ham deres Huse til et Værksted, med at indtage de daarlige Mennesker, der løbe efter sligt og vide ingen bedre Højtidens Helligholdelse af at sige. Omendskjønt nu at denne min kjærlige Forestilling har ogsaa frugtet saa meget hos de 2 Byer i Øster-Sognet, at de, foruden nogen videre udvortes Tvangsmiddel, har hørt og efterfulgt deres Hyrdes Jesu Røst i hans Tjener, det han ogsaa, som han plejer, med al aandelig Velsignelse i de himmelske gode Ting rigelig har belønnet, i det han har givet sit Naades Ord Vidnesbyrd og ladet det te sig kraftig iblandt dennem, saa at manges Øjne ere derved opladne og deres Hjerter

rørte til at omvendes fra Mørket til Lyset og fra Satans Magt til Gud, Act. 26, saa jeg med Jesu Hjælp vil visselig formode, det skal ikke fortryde dem enten i Tiden eller i Evigheden, at de enfoldig har lydt deres Ledere, været dem underdanige, der vaage over deres Sjæle, Heb. 13, 17, og saaledes beredet Herrens Vej, at han frit og ubehindret kunde komme til at arbejde kraftelig paa deres Sjæle; ikke desto mindre saa har jeg dog med Bedrøvelse maattet fornemme, hvorledes de 2 andre Byer i Vester-Sognet har slaget alt dette hen i Vejr og Vind, ligesom Guds Ord og Kongens Lov gik dem aldeles intet an, aleneste at de tvertimod deres Børnelærdom i den 3die Bøn kunde med saadant deres onde Raad og med saadanne deres ugudelig Idrætter forhindre, at Guds Rige ikke skulde komme nær til dennem, eller hans Navn helliggjøres iblandt dennem, det de ogsaa lykkelig eller snarere for dem selv ulykkelig har faaet forhindret, at i 2 store Byer fornemmer man endnu ikke en eneste Sjæl, der ved Guds Søns Ords Røst efter saa mange og klare Forestillinger ere blevne opvakte af deres dybe Sikkerheds Søvn eller gudelig bedrøvede til Omvendelse. Saa man aleneste deraf kan slutte, om aldrig andet var, hvad Frugten er af denne forfængelige Juleleg, og til hvad Ende det egentlig er sket, at Christendommens Fjende Djævelen nu i saa mange 100 Aar har holdt denne ældgamle hedenske Vederstyggelighed vedlige midt i den saa kaldede Christenhed: Nemlig at han formedelst denne kjødelig og forfængelig Glæde kunde tillukke og ligesom forskandse de arme forblindede Menneskers Hjerter, at denne foromtalte guddommelige Trøst og Fred og Glæde i den Helligaand skal ikke faa Rum eller finde nogen Indgang der udi, conf. Apoc. 3, 20, thi hvor er det muligt (jeg taler nu som med forstandige, dømmer selv, hvad jeg siger) hvor er det muligt, siger jeg, at et Menneske skulde nogensinde komme til at tænke for Alvor paa det ene fornødne, nemlig paa Sjælen og paa Evigheden, Luc. 10. 41; hvor er det muligt, at den skulde nogensinde faa Tid og

Naade til i denne sin korte Livstid at betænke og arbejde med Flid paa Himmerig og Livet, det sande, der Nat og Dag og end allermest paa Herrens hellige Dag intet andet arbejder og tænker og digter og pønser paa end Gjækkeri Galenskab? Dømmer nu selv I, saa mange som ere allerede saavidt opvakte af eders Synders Søvn, at I nu forstaa nogenlunde, hvad Synd og Retfærdighed, hvad Guds strenge Vrede og hans saliggjørende Naade er, dømmer selv, naar I ser saadanne arme, forblindede, naturlige og uomvendte Mennesker, der ere endnu i deres kjødelige Tilstand, staa saaledes blotte for Guds Vrede og den evige Fordømmelse, Eph. 2, 3. conf. Exod. 32, 25. Naar I ser saadanne at danse, at springe omkring iblandt hver andre, som de unge Kalve, at give Frydeskrig fra sig og klappe lystig med Hænderne, om det da ikke kommer eder for, ligesom I kunne se en Misdæder, der sidder paa sit Liv og veed ikke, hvad Dag og Tid han skal henrettes, midt udi sit mørke Fængsel at danse og springe lystig omkring i sine Lænker. Mig kommer det idetmindste altid saaledes for, thi dersom det blev givet dem ikkun et Øjeblik at vorde ædru af Djævelens Snarer og af hans Lænker, da skulde det snarligen rinde dem i Sinde, at det passede sig bedre paa dem og deres nærværende Tilstand paa Sjælens Vegne det Ap. Jacob raaber dem og deres lige i Ørerne: I Syndere, I tvesindede, der mener, at I med eet Hjerte og een Sjæl kan tjene baade Gud og Verden, baade Christo og Belial, værer elendige og sørger og græder, eders Latter omvendes til Graad, og eders Glæde til Bedrøvelse, ydmyger eder for Herrens Ansigt, og han skal ophøje eder, Jac. 4, 9. 10. Er det ikke forskrækkeligt, at da vores allernaadigste Konge og Herre lægger selv ligesom sin kongelige Haand med paa det forfaldne Zions og Christi aandelig Legems Opbyggelse, at da hans kongl. Maj. bærer en uafsladelig Omsorg, gjør alle mulige Anstalter, anvender alle optænkelige Midler paa at faa denne døde Tro og dette gamle hedenske Væsen udryddet, og

derimod den sande Christendom igjen indplantet udi Under-saatternes Hjerter, ja, formedelst det paa egen kongelig Bekostning trykte Guds Ord, giver dem selv ligesom Lyset og Lygten i Hænderne, hvorved de kunne søge og finde deres Jesum, der nu ikke i tre Dage, ut in Textu hodierno, men i saa mange Aar og Dage har været borte for dem, at der, alt dette uagtet, findes dog Mennesker, ja de allerfleste Mennesker iblandt os, der elske Mørket mere end Lyset, og vil absolut heller blive hedensksindede naturlige Mennesker, end de vil omvendes til Gud og blive sande Christne; mener maaske, det gode Navn, som de ere kaldede med og den hellige Daab, som de ere døbte med, skal nok gjøre dem til Christne og frelse dem fra Vreden paa Vredens og Guds retfærdige Doms Aabenbarelsesdag, Rom 2., da det dog er blevet dem saa ofte sagt, at det er ikke Christi Navn, men det er Christi Aand, der gjør Mennesker til Christne, som Paulus siger: dersom nogen ikke haver Christi Aand, den er ikke hans, Rom. 8, 9. og atter: hvilkesomhelst der drives af Guds Aand, disse ere Guds Børn, ibid. v. 14; at det har sig derimod med Daaben i den nye, som det havde sig med Omskjærelsen i den gamle Pagtes Tider: Omskjærelsen er vel nyttelig, siger Apostelen, dersom du holder Loven; men est du Lovens Overtræder, saa er ogsaa din Omskjærelse bleven til en Forhud, i. e., saa est du ikke bedre agtet for Gud end en uomskaaren Hedning, Rom. 2, 25. Saa og her, Daaben er vel god og en god Samvittigheds Pagt med Gud, dersom du holder din Daabes Pagt, forsager Djævelen og alle hans Gjæringer og alt hans Væsen etc.; men est du bleven Pagtens Overtræder, som du visselig i utallige Maader er, da er da ogsaa din Daab bleven dig saa godt som ingen Daab, og da est du overalt i en langt fordømmeligere Tilstand for Gud, end de blinde Hedninger, der aldrig har indgaaet nogen særdeles Pagt med Gud, kan derfor ikke heller blive Pagtens Overtrædere, der aldrig har svoren til Christi Korsens Fane, kan derfor ikke heller

agtes som Menedere og Overløbere. Saadan en derimod er og bliver du saa længe, indtil du ved en sand Omvendelse kommer tilbage igjen til din Daabes Pagt og bliver varagtig derudi, som vor salige Lærefader Lutherus taler, Catech. Major p. 550. Jeg veed vel, at i dette Sodoma og Gomorra ere de ikke heller allesammen lige onde eller lige dybt indviklede i Satans Snarer. Jeg veed vel, at der mulig kunde være en eller anden Loth i Sodoma, der sukker over alle de Vederstyggeligheder, som bliver gjorte derudi, Ezech. 9, 4. Men hvorfor tie de stille dermed? Hvorfor frygte de for Menneskens Vrede mere end for Guds Vrede? og elske Verdens Venkab mere end Guds Venkab? Hvorfor sørge de ikke for, at det onde kunde betimelig udtages fra dennem? Hvorfor melde de ikke saadanne modvillige Guds Ords og Kongens Mandaters Overtrædere an paa behørig Steder, at de, andre til Exempel, kunde tilbørlig blive ansete og afstraffede derfor? Hvorfor skal man høre det først fra andre, ja fra fremmede Steder etc.?

Disse vare de Ord, som den Tid bleve talte, hvorudi jeg vel ikke tror, at Deres H. H. skal finde noget urimeligt, langt mindre af Guds Ord ubevisligt eller efter Sagens Beskaffenhed og Menneskens Hjerters Haardhed og Ubodfærdighed for meget sagt, thi havde Propheten Aarsag til i sin Tid at kalde Indbyggerne i Jerusalem, den hellige Stad, Fyrster af Sodoma og et Folk af Gomorrah, Es. 1, 10, saa skulde ogsaa her ratio denominationis fra mange Aar siden være meget let at finde, dersom det her var mit Forsæt endnu mere at blotte deres aandelige Nøgenheds Skam for Deres H. H., end de selv har fundet for godt at blotte dem.

Imidlertid formoder jeg, Deres H. H. efter egen høje Skjønksomhed ser og slutter længe siden af denne sandfærdige Beretning, hvorledes det aldrig har været min Intention og Mening at skille Hjorden ad enten til øster eller til vester, enten til højre eller til venstre; thi det

altsammen overlader jeg i sin Tid til Overhyrden, Matth. 25, 32. Jeg derimod for min Part ønskede intet heller, end at jeg kunde drage alle mine Tilhørere med Kjærligheds Baand og Seler ind i Jesu Arme og føre dennem ud, den ene med den anden, fra det aandelige Sodoma og Ægypten, der som vor Herre daglig paany bliver korsfæstet, til den levende Guds Stad og til det himmelske Jerusalem. Ja mit Hjertes Behag og min Begjæring til Gud for det ganske Israel er til Saliggjørelse, Apoc. 11, 8. Heb. 12, 22. Rom. 10, 1. Men at Israel ikke vil lade sig sanke, Es. 49, 5, at heller endel Stammer gaar bort og afsondrer sig fra den store Davids Søn, og vil ikke, at han skal regere over dem, Luc. 19, 14, at de selv allerførst ved en modvillig Opsætsighed imod Guds Ord og hans kongl. Majsts. dennem forelæste Lov sønderriver Herrens og hans Salvedes Baand, siden gaar hen og klager paa, man handler partisk imod dennem og gjør Forskjel paa dem og andre, der har været lydagtige, da dog mit Hus staar aabent, min Mund er opladt og mit Hjerte er udbredt for den ene saavelsom for den anden, 2 Cor. 6, 11: Det altsammen kommer mig og flere meget forventt og urimeligt og selsomt for. Hvorfor ogsaa de forstandigere iblandt dem har allerede sagt og sluttet af Begyndelsen enhver for sig: min Sjæl skal ikke komme i deres hemmelige Raad, og min Ære skal ikke forene sig med deres Forsamling, Gen. 49, 6; hvilke derfor ikke har underskrevet med de andre.

Alt dette uagtet kan jeg friligen contestere for ham, der kjender Hjerterne, at jeg paa min Side bærer ikke den allermindste Anke eller Fortrydelse, men snarere, efter Marc. 6, 34. den allerstørste Commiseration og Medynk over disse vildfarende og elendige Faar, Zach. 11, 7; og siden jeg veed, det finder ogsaa her sit Sted, som hisset blev sagt til Samuel: de har ikke forskudt mig, men Herren har de forskudt, at han ikke med sit Naades Ord og Evangelium som med sit Riges rette Spir skulde regere

over dem, ja regere udi dennem, saa kan jeg ogsaa derimod med samme Prophet Samuel forsikre, at hvad ogsaa mig belanger, da skal det være langt fra mig at synde imod Herren, at lade af at bede for dennem, men jeg vil lære dem den gode og den rette Vej, 1 Sam. 12, 23. Jeg har ligesaa stor en Hunger og Trøst og Længsel og Attraa efter at frelse en Sjæl af dem fra Døden, Jac. 5, 23, som af de andre. Men ved Omvendelse og Stilhed skal I frelses, sagde den H. Herre, den Hellige i Israel (ikke ved Egensindighed og Studsighed) Esa. 30, 15. Ja det Haab og den Fortrøstning har jeg til Gud formedelst Christum, at de, som nu har gjort dette Arbejde forgjæves, skal dog ikke have gjort det ganske forgjæves, Gal. 3, 4. Tvert imod i det mindste en og anden af de forførte skal derved gives Anledning til at fortryde deres Ondskab og sige: Hvad gjorde jeg? Jer. 8, 6; at naar de ser, det er dog omsonst, at et uselt Menneske, ligesom hine Oxer, der strudde i Aaget, vil opløfte Horn i det høje og stampe imod Braadden, de da omsider kommer med Frygt til Herren og til hans Gode, tager hans Aag paa sig, der er et gavnlig Aag, og lærer af ham, der var sagtmodig og ydmyg af Hjertet, Matth. 11, 29. Hos. 3, 5. Og derom gjør det mig saa meget mere forsikret, at jeg allerede har andres Exempel her i Menigheden, der selv har bekendt for mig, at det samme Guds Sandheds Ord, der var dem i Begyndelsen beskt og bittert og ufordrageligt at høre, det er siden blevet dem efter Davids Ord i Ps. 19, 11 som Honning og Honningkage (forstaa, siden de begyndte deraf ret at kjende og begribe Guds Raad til deres Salighed, at finde sig derudi og af Hjertet at blive lydige derefter). De har derfor ogsaa lagt de Ord til af Kirkepsalmen: Mine salige Ord de skulle nu frem, begjærlige de annamme dem, paa dem de arme sig trøste.

Men Gud være Tak, som lader os altid bære Sejr i Christo, og aabenbarer sin Kundskabs Lugt formedelst os i hver Sted, thi vi ere Christi gode Lugt for Gud iblandt

dem, som blive salige og iblandt dem, som bliver fortabte, disse en Døds Lugt til Døden, men de andre en Livs Lugt til Livet, og hvo er (af sig selv) noksom til disse Ting etc. 2 Cor. 2, 14 seqq.

Jeg forbliver med megen Consideration

Deres H. H. etc. ydmygste Tjener
og tro Forbeder

P. Hygom.

Højædle og højærværdige Herre,
Højgunstige Hr. Biskop!

Fremsendes hermed hørsommeligt den mig af Deres H. H. anbefalede sandfærdige Erklæring paa den mig gunstigt insinuerede Memorial. Hvilken Erklæring jeg tænkte vel i Begyndelsen at ville kortere forfatte og betimeligen til Deres H. H. indsende. Men siden den iblandt mange Slags Forhindringer er uformodentlig voxen mig under Hænderne, saa formoder jeg, det samme maa være sket til den Ende, at Deres H. H. skulde nu i saa klar og rigtig en Sag ikke blive den allermindste Scrupulus tilbage. Og som det er efter to eller tre Vidners Mund og efter deres Vidnesbyrds Lydelse enhver Sag skal bekræftes, saa har jeg ogsaa i enhver Sag ikke villet tale eller skrive noget af mig selv, men helst villet betjene mig [af] andres og fornemmelig saadanne Theologorum deres Vidnesbyrd, hvis Autoritet i vores lutherske Kirke plejer ikke gjerne at underkjendes, som Lutheri, Chemnitii, Arndii, Dannhaweri. Thi siden min hele Forseeelse hos ikke oplyste Mennesker bestaar derudi, at jeg fører de gamle, formulnede, dog alene frugtbare og alene saliggjørende Sandheder frem for Lyset, hvilke hine derfor kalder en ny Lærdom, fordi at for de vankundige er alting nyt, saa syntes mig, det passede sig bedst til Sagen, at jeg lod de gamle Testes Veritatis selv tale.

Det er vel at forundre sig over og højligen at beklage, hvorledes det formedelst den gamle Slanges Listighed er

kommen saa vidt iblandt os, at midt i Christenheden skal man nødes til at bevise den rette christelige, og midt i den evangeliske lutherske Kirke skal man nu atter vindicere og forsvare den ældgamle lutherske Lærdom, saa fremt man vil ikke holdes for en ny og falsk Prophete, en Fanaticus, en Qvækere, eller hvad andet, de elendig og jammerlig blinde og aandelig døde Mennesker i deres naturlige Blindhed ser det an for, naar Christus lever i os, og vi i hannem; dog siden jeg fornemmer, *ὅτι εἰς ἀπολογία τοῦ εὐαγγελίου κείμαι*, saa har jeg hidindtil ved Guds Naade forsvaret, ogsaa skal jeg herefter i hans Kraft forsvare det, saa længe han giver mig Liv og Aand, om det end skulde være ikke aleneste imod nogle faa enfoldige Mennesker i Harreby og Fæsted, men endog imod al Fjendens Kraft, imod den ganske Verdens og imod al denne Verdens Visdom, som dog skal ødelægges. Vores Sjæles blodige Brudgom har nok gjort sig saa vel fortjent imod os, at vi for hans Skyld, til hans Ære, og idetmindste til nogle Sjæles Frelse skulde maintenere de dyrebare evangeliske Sandheder, der engang har kostet ham saa meget at føre ind i Jorderige, om vi endog skulde staa imod indtil Blodet, idet vi stride under ham, imod hans og vores Fjende, som er Djævelen, imod Djævelens Brud, som er Verden, og imod Verdens saa inderlig elskede Skjødebarn, som er Synden.

Deres Højædle Højærværdighed siger jeg imidlertid ydmygeligst Tak, der ej aleneste hidindtil har gunstigst approberet mit ringe Arbejde i Herren udi alle Ting, men endogsaa *ἀπομαθως*, af egen gode Disposition og høje Bevaagenhed, givet os en lige dyrebar Forsikring, baade mundtlig saa og skriftlig for den tilkommende Tid, at ville selv tage den største Del med os i Herrens Gjerning og stride med een Sjæl for Evangelii Tro, imod alle dens ulyksalige Modstridere, hvilket formedelst det Deres H. H. af Gud og hans kongelig Maj. allernaadigst anbetroede langt højere gejstlige Embede kan visselig ske baade med aller-

største Føje, saa og med saa meget større Kraft og Eftertryk etc. Herren velsigne og opholde Deres H. H. og det ganske højedle biskoppelige Hus udi al selvønskelig langvarig Flor, og jeg forbliver etc.

Hygom Præstegaard
d. 10 Martii 1735.

P. Hygom.

Copi af et Brev fra P. J. Hygom til Studiosus Nicolai Astrup.

Min hjert-elskelige kjære Broder ønskes Naade og Fred af Gud vor Fader og den Herre Jesu Christo i den Helligaand.

Gud være Tak, som lader os altid bære Sejer i Christo etc. Med disse Pauli Ord af 2 Cor. 2. slutter jeg min hosfølgende Apologiam Evangelii, og de selvsamme lagde H. H. Hr. Biskoppen som en Grundvold til hans Indgangstale for Examen, da han var her i Fredags for at visitere vores Menighed. Som sagt saa skete det. Thi da han efter Ungdommens Overhørelse, som varede henved 4 Timer, forføjede sig med mig tillige ned i Kirken, forat fornemme efter Sædvane, om og hvad nogen havde at klage paa, og denne bekjendte Jesper Simensen, der skulde sc. føre Ordet for de andre, svarede efter sin Forstand: de havde intet uden denne ny Lærdom at klage paa, da replicerede Hr. Biskoppen med nogen Aversion og Utaalmodighed: Hvad ny Lærdom? Prædiker han anderledes, end jeg prædiker? Jeg har endnu ikke fundet nogen ny Lærdom. Der det nu gik, som det plejer, ubi scinditur studia in contraria vulgus, at nogle stemmede imod denne taabelige (hvilken jeg strax i hans egen Paahør afmaledede en miniature saa kortelig for Biskoppen med hans rette Farver), andre derimod af de velmenende stemmede tvært imod, andre af Nysgjerrighed, at høre hvad der passerede, eller af Begjerlighed, at bestyrke deres Faction, vrimgledede udaf Stolene, da drev Biskoppen dem med Eftertryk ind igjen paa deres

Sted og viste dem til Præstegaarden, om de havde noget videre at tale paa. Derpaa fattede han sit forrige Posto i Choret og holdt atter en Tale, hvis Lige jeg ikke nyligen har hørt. Hans Parrhesie og Veltalenhed var den Tid mere end forunderlig, hans Iver og Nidkjærhed større, end den kunde have været i hans egen Sag, ligesom han ogsaa trakterede alting per *κωωοτητα*, og sagde e. g. vi, os. Vi forkynde intet andet end Christum den korsfæstede, vi formane hvert Menneske, oplære hvert Menneske i al Visdom, at vi kunne fremstille hvert Menneske fuldkommet i Christo Jesu, Col. 1. — De misfornøjede tilspurgte han, om de vilde være klogere end deres Sjælesørgere og Lærere? Ere I allerede blevne mætte? Ere I allerede blevne rige? ville I regere udi os? 1 Cor. 4. Han lignede dem ved Israels Børn udi Ørken, der væmmedes ved deres Manna og Himmelbrød og begjærede Kjød at æde til deres egen store Fordærvelse og Skade, ved Kamelen, der kan ikke drikke, uden den skal stampe først i Vandet og vil saaledes hellere drikke af de skidne og rørte, end af de klare og rene Vandstrømme. Ja han lignede dem omsider ved Core, Dathan og Abiram med deres oprørske Hob, der vilde sætte sig op mod Herrens Tjenere og sige: I gjøre der for meget af. Ligesom man kunde gjøre for meget af det gode, for meget af Christendom, for meget af Guds frygt. Enfin, han ikke aleneste redelig opfyldte, men endogsaa langt overgik de gode Promesser, som han havde givet mig tilforne. Hvilke vare ogsaa ungefær mine Ord, da jeg siden hjemme i Huset aflagde min Taksigelse derfor. Denne saa alvorlige og eftertrykkelige Tale kunde da ikke andet end gjøre adskillig Slags Effekt og Virkning hos Gemytterne, ligesom Grunden og Jorden var, som Sæden faldt udi, hvilket ogsaa ytrede sig strax derefter. Thi der Biskoppen efter Tjenestens Forretning blev endnu saa længe med os andre udi Kirken, indtil Vognen, som havde ført Fruentimmeret hjem til Præstegaarden, kom tilbage igjen, da fandt sig endnu en gammel stakkels Taabe,

nemlig M. F. i Fæsted, der begjærede indstændigst, at de maatte beholde deres gamle Bibel, deres gamle Catechismus og deres gamle Evangelium, til Biskoppens og de hosværende fremmede Præsters, sc. Hr. Kragelunds og Hr. H. Høyers, ikke ringe Latter og Forundring. Tvende andre af de fornemste, sc. C. P. [og] H. A. af Harreby, sagde derimod deres forrige Parti Adieu, bekjendte godvilligen deres Forseelse, bade nogle Gange om Forladelse og forsikrede mig om al Tjenstvillighed og Lydighed i Fremtiden, saa og, at de, naar Dagene bleve længere, vilde gjerne komme igjen om Eftermiddagen til Kirken og lade sig af Guds Ord undervise etc., og det altsammen i Biskoppens og Præsternes Overværelse og Paahør. Jeg rakte dem Haanden paa det samme med Forsikring, at jeg ingenlunde hadede, men langt mere elskede dem derfor, at da de selv ikke kunde skjønne paa Lærdommen, de da helst vilde forespørge sig hos saadan Mand som Deres Højædle Højærværdighed, der bedst i slige Tilfælde kunde raadføre dem etc. Og derpaa lode vi Menigheden gaa og fore hjem til Præstegaarden. Den sidst omtalte hastige Metamorphosis animorum hos de 2 Mænd er saa meget mere eftertænkkelig, eftersom den ene af dem blev kort tilforne set som ganske fnysende i Kirken, omendskjønt ikke mod mig, men imod andre velmenende, og er desforuden i sit ganske Væsen af den gode H. A. B(rorson) hans »forhærdede Tidselgemytter, saa stive som Torne og Støtter«; nu derimod var han den, der mest førte Ordet af en anden Tone. Hvilket, kan jeg nok sige, gav mig en særdeles Impression om vores Guds gode Haand over os og hans synderlige Direktion i denne ganske Sag, hvilken han ogsaa selv har begyndt, skal ogsaa derfor bedst vide at udføre den samme til sin herlige Naades Lov. Siden nu den forblindede Hob fornåm, at Sagen faldt, Gud ske Lov, langt anderledes ud, end de havde formodet, so hat nunmehr der Unglaube seine Sprache geändert, og hedder det underhaanden: Der maa uden Tvivl være vel smurt, eftersom Vognen gik saa

vel. Jeg kan tro, Vognsmørere bliver i deres eget Element. Jeg derimod kan noksom forsikre, at jeg for min ringe Part har ikke brugt eller vidst at bruge nogen anden Machine at sætte Vognen i Gang med end denne medfølgende¹⁾, hvilken ogsaa ved Gjennemlæsningen skal befindes at være drivtig nok, helst eftersom jeg ikke ser, at der udi denne saa kaldede ἀπολογία τοῦ εὐαγγελίου er ladt den allermindste rimula elabendi for det sande Evangelii elendige Modstandere.

I min sidste Skrivelse til vores elskelige Hr. Broder i Tønder²⁾ lovede jeg ham og de andre Jesum elskende Brødre sønder for Exemplar deraf til Eftersyn, ønskede derfor gjerne, at Monfrère med en eller anden læselig Haand faar en rigtig Copi deraf udskrevet og til Medolden³⁾ befordret tilligemed en Copi af nærværende min ringe Skrivelse, saasom jeg er fuldkommelig forvisset paa, at Sandhedens Sejervinding og Evangelii Forfremmelse skal kunne give saadanne Mænd, og end især vores maaske endnu svage Hr. Broder i Medolden, en langt større Vederqvægelse i Herren end Curtii Historie eller Fabel om Alexandri Sejervindinger recreerede den syge Kong Alphonsus i Aragonien, der dog af en langvarig og ellers ulægelig Sygdom skal være bleven restitueret derved.

Vores gamle Fader synes ogsaa nu langt bedre disponeret imod Evangelium end tilforne, hvilket han derfor prædiker, saa tit han lyster, og er alting iøvrigt meget godt imellem os. Resten af vores Gjerning og Arbejde i Herren, saavel som ogsaa vores renascentem Ecclesiolam vil jeg have i hulde Hr. Broders og andre vore Medbrødre og Medstridere for Sandhed deres kraftige Forbøn hjertinderlig recommanderet, hvilken jeg ogsaa (tilligemed en kjærlig Hilsen til alle fornemme, gode Venner udi Kirkeby

¹⁾ Selvfølgelig den ovenfor S. 509—45 meddelte Erklæring.

²⁾ Hans Adolf Brorson.

³⁾ Her var Broder Brorson Præst.

Præstegaard) bliver Monfrère skyldig for Gud, vores fælles himmelske Fader.

Hygom Præstegaard
d 21 Martii 1735.

Hans forbundne Broder
και ἐν σαρκι και ἐν κυριῳ
P. Hygom.

P. S. Den gode Sitzel Nissdatter tilligemed hendes Broder stode selv ud til Examen og vare i saa Maader til en god Formur for den ellers udi saadanne Spørgsmaal vankundige Ungdom.

Min Kone hilser allerkjærligst. Adieu!

Inscriptio:

A Monsieur, Mons. Nicolai Astrup,
Candidate du St Ministère, Mon tres cher Frère,
presentement à Kirkeby.

Saa vidt de i Afskrift udbredte Aktstykker i Sagen mellem Peder Hygom og en Del af hans Sognefolk. I et senere Hefte skal meddeles et Vidnesbyrd om, at han ogsaa som Biskop har vidst at hævde de samme Anskuelse, hvis Talsmand han som Præst med saa megen Dygtighed havde været.

(Fortsættes.)

Biskop Peder Jakobsen Hygom.

Et Bidrag til Pietismens Historie.

(Slutning.)

Den Gang Peder Hygom 1738 blev Biskop i Aarhus, forefandt han her som Stiftsprovst og Sognepræst ved Domkirken Frederik Nannestad, en af Pietismens mest fremtrædende Modstandere. At det maatte komme til Strid mellem disse to Mænd, var derfor kun, hvad man kunde vente. Efterfølgende udførlige Skrivelse fra Hygom til Nannestad giver al ønskelig Oplysning om begges Standpunkter. Den meddeles efter Afskrifter i Ny kgl. Saml. 1159, 4to, og Kallske Saml. 102 Fol.

Hr. Stiftsprovst Nannestad! Ved adskillige Forretninger af Vigtighed, som nødvendig tilforn burde expederes, er jeg hidindtil blevet forhindret fra paa mit Embeds Vegne at tilskrive og erindre D. Velærv. om noget, som særligen henhører til Menighedernes her i Byen, men fornemmelig til Hans egen Fred og Bedste.

Mig er troværdig berettet, at D. Velærv. Fredagen den 29 Maji skal offentlig paa Prædikestolen have talt adskillige haarde Ting, der siden den Tid have rouleret i alles Munde, baade i Staden og i Stiftet, og, efter Gemytternes adskillige Beskaffenhed, foraarsaget adskillige Slags Bevægelse og Opsigt, men overalt gjort mere Forvirring og Forargelse end Forbedring og Opbyggelse. E. gr. »De maatte komme i disse Tider med saa mange nye Talemaader, nye Meninger,

»nye Catechismus-Forklaringer, som de vil, saa ere de dog
 »ikkun vanskabte; at Tilhørerne ret maatte bede Gud, at
 »han vilde bevare dem sit Ord og Sacramenter uforfalsket,
 »eftersom det var ondt, og saae ud til at blive værre; at
 »han beklagede aleneste den opvoxende Ungdom, som vilde
 »komme til at lide derunder, siden endog fremmede Lærere¹⁾
 »begynde at indsnige sig i andre Menigheder; at de endog
 »drage andres Tilhørere til sig, hvilket de skulle forsvare
 »for Guds Dom; at saadanne turde ikke forundre sig over,
 »det ingen fortrolig vilde omgaas med dennem, uden de
 »som søgte nogen Interesse derunder.«¹⁾ etc.

Nu vilde jeg ønske, og det skulde være mig saa meget
 kjærere, dersom dette befandt sig anderledes, end det
 almindelige Rygte gaar, hvorudi jeg altid er rede til at
 tage imod bedre Underretning. Skulde derimod disse for-
 anførte Ting i det mindste in substantia eller efter Ind-
 holdet være talte, da kan jeg ingenlunde forbigaa, efter
 det mig allernaadigst anbetroede Embedes Pligt, at give
 D. V. (og det hjertelig velmenende) efterfølgende Ting at
 betænke.

1. Om ikke en evangelisk Lærers Embede bestaar
 derudi, at han skal prædike Omvendelse til Gud og Tro
 til den Herre Jesum Christum, og af al den Formue, som
 Gud giver, stræbe for alle Menneskers Samvittighed at
 aabenbare og beskjemme den falske, derimod at ophjælpe
 og istandsætte den sande Christendom; hvilket ved saa
 stor og almindelig en Fordærvelse iblandt os kan alene
 skaffe ham nok at bestille, foruden at bekymre sig om
 andre Ting, som var ikke ham anbetroede.

---

¹⁾ »Sagen var denne: han kunde ikke lide, at Præsten Christian
 Pontoppidan [ved Frue Kirke], som hver fjerde Uge havde haft
 Prædiken i Domkirken, skulde nu ogsaa ifølge det højkongelige
 Reskript af 1 Maj 1739 hver fjerde Uge catechisere i samme Kirke,
 hvilket dog var saa meget mere fornøden, at de dog i det mindste
 en Gang hver Maaned kunde høre noget godt og opbyggeligt.
 Ilinc illæ lacrimæ et querelæ». (Anm. i Afskriften).

2. Om det da paa nogen Maade kan være forsvarligt at anvende den Tid, som dertil burde bruges, paa saadanne Materier, som disse foredragne, der tjene til intet andet end til at ophidse Almuen imod andre uskyldige, brave og retsindige Mænd, opfylde den arme forblindede Hob med en endnu større Had, Bitterhed, Bespottelse og ond Mistanke imod Sandheden og Sandheds Vidner, ja imod Regeringen selv, og saaledes gjøre mange til Helvedes Børn dobbelt mere, end de før vare?

3. Om den, der fører saadanne Ting paa Prædikestolen, handler ikke med det samme formastelig imod Hs. Kongl. Majst^s Forbud af 1734, som herved in Copia følger, ligesom D. V. atter idag tvertimod et andet Kongl. Forbud af A. 1733, til min og fleres store Forundring, offentlig paa Prædikestolen midt iblandt andre Secter, Papister, Socinianer, Calvinister, anførte iligemaade de af Spotterne saa kaldede Pietister; gav ogsaa for, det var baade fornøden og ret for vrang Lærdoms Skyld (hvilken dog disse sidste endnu aldrig er overbevist) at distinguere dem saaledes?

4. Om det ikke er for meget for en Undersaat og et offentligt Indgreb i den højeste Øvrigheds Jura Hyper-*Episcopalia* paa sin Vis at ville censurere over en Bog, der dog efter kongelig allernaadigst Befaling overalt i Kirke og Skoler her i Sognet, saa vel som andetsteds, næsten for et Aar siden burde været indført¹⁾, hvilket jeg med Forundring maatte fornemme, da jeg sidst havde Skoleholderne for mig her i Sognet, endda ikke engang at være tænkt paa, det hans Kongl. Majst. vel ikke havde stillet sig for, at slikt et Ulydigheds Exempel skulde udgaa fra den Menighed, der dog skal være *Ecclesia Cathedralis* her i Stiftet, og kommer mig for ligesom hines Forhold, om hvilke en bekjendt *Historicus* skriver (*Tacitus, Hist. Lib. II*): *Quod jussa Ducum interpretari maluerint, quam exsequi, de vilde*

---

¹⁾ D. e. Pontoppidans Forklaring, som under 22. August 1738 var befalet indført i Skolerne paa Landet i Danmark og Norge.

heller staa og *raisonnere* noget over deres Anføreres *Commando* og Befalinger, end de vilde sætte dem i Værk.

5. Om det ikke overalt var bedre og visere gjort, at den, der formener at *desiderere* noget paa de *publique Anstalter* og at forstaa Tingene bedre, end de dertil *allernaadigst committerede*, anmeldede sig da med sine *Remonstrationer* hos de vedkommende høje *Collegia* selv, end hos den uforstandige *Almue*, der hverken er i *Stand* og langt mindre er berettiget til at dømme om Ting, der er dem for høje, ja mestendel tager alting op i en langt anden og værre *Mening*, end det kan være forebragt; og om ikke *cordati Hedninger* har vidst i slige *Tilfælde* at bruge en langt anderledes og forsigtigere *Methodum procedendi: Scripsisse me fateor Regi, non de Rege; non enim faciebam invidiam, sed pro eo timebam* (*Philotas ap. Curt. Lib. VI, Cap. X*).

6. Om nogen *retskaffen Lærer* er beføjet eller haver *mindste Aarsag* til i *Henseende* til de *Forandringer*, som sker i *Kirkesager*, at besvære sig over noget ondt eller at sætte den *gemene Mand* i en *forbjerges Frygt* (*terrorem Panicum*) for værre, naar i den *Sted andre Folk* af den saa kaldede *verdslige Stand* kjender allerede den *Guds Naade*, som er given disse *Tiders Mennesker* frem for vore *Forfædres*, ja frem for vores egen *Ungdoms Tider*, idet at *Guds Kundskab* iblandt unge og gamle tager dog paa mange *Steder mærkelig* til, derimod *adskillige grove hedenske Laster* tage tilligemed den *hedenske Vankundighed* kjendelig af; og at det samme ikke sker paa flere *Steder*, ja at denne *Naades Morgenrøde*, med hvilken *Gud* har begyndt at besøge sit *Folk*, bryder ikke frem i manges *Hjerter* til et herligt *Middagslys*, dertil er *Skylden* ikke hos den *naadige Gud*, ikke hos den *fromme og gudfrygtige Konge*, ja end ikke engang hos *Almuen* selv (*thi disse Faar, hvad have de gjort eller hvad kunne de gjøre*), men *Skylden* er *allermest* hos *uforstandige og uoplyste Ledere*, der sige om det ondt godt, og om det gode ondt, gjøre *Mørket* til *Lys*

og Lys til Mørke, ja tør vel under Haanden stille de enfoldige saadanne Bøger (e. g. de paa det Kongl. Waysenhus udgivne Tractater) for som meget farlige, ej vidende selv hvorfor, hvis flittige Læsning og Efterfølgelse dog i højeste Maade burde af dem recommanderes, og saaledes ej aleneste ikke tjene og befordre, men, saa vidt det staar i deres Magt, snarere imodstaa og forhindre Guds Raad til Menneskenes Omvendelse og Saliggjørelse?

7. Om det vel er Umagen værd eller kan tjene til nogen Slags Opbyggelse at føre Tilhørerne i Griller om nye Forklaringer, nye og vanskabte Talemaader etc. Ligesom Salus Ecclesiae bestod derudi, at alle Lærere bruge en og altid den samme Talemaade, og ikke langt mere derudi, at de tale alle en og den samme guddommelige Sandhed, enhver, ligesom en og den samme Sandheds Aand ved sine adskillige Gaver giver dem at udsige; eller ligesom en Talemaade var derfor ond, fordi den er ny, eller derfor ny, fordi den kommer nogle visse Personer for som ny; thi ligesom alting er urent for de urene, saa er og alting nyt for de vankundige?

8. Om da ikke i det mindste en eller anden af disse saa kaldede nye Talemaader burde været specificeret, paa det man kunde skjønne paa, om de vare onde eller gode, vanskabte eller velskabte, af Mennesker opfundne eller Skriftens og Guds Aands egne Talemaader, da det mulig vilde befindes, at de Talemaader, der ansees og angives af mange som nye, var i sig selv de allerældste, følgelig de allerretteste, og at de kommer de vanvittige for som nye, er i saa Maade ikke deres Skyld, som nu bruge dem, men deres, som ikke længe siden baade have brugt og forklaret dem?

9. Om det ikke overalt var det sikreste og bedste, at abstrahere fra alle saadanne Ting, der mere kan bestyrke de enfoldige i deres taabelige Drømme og Indbilledninger om ny Tro, ny Lærdom etc., allerhelst det (efter Apost. Ord) er saa Guds Villie, at vi ved hver Lejlighed

skal tilstoppe (φραμῶν) de daarlige Menneskers Vanvittighed, ikke der tværtimod aabne ligesom Porte og Døre derfor? og endelig

10. Om det ellers i slige Tilfælde kan være tilstrækkelig Undskyldning, at man ikke havde ment det saaledes eller saa ilde, som andre fortolke det, da man dog lettelig kunde og for de skræbeliges Skyld burde med al Flid tage sig vare for saadanne Ting, der kan ikke andet end give Anledning til Misforstand, Forargelse og Anstød, allerhelst siden der er saa mange andre Ting at tale om, der kunne tjene til fornøden Opbyggelse og give dem Naade eller forøge Naaden hos dem, der hører paa?

Alt dette recommanderes herved D. V. ligesom for Guds Aasyn til allernøjeste Overvejelse og Eftertanke, og forventer jeg herpaa ved Tid og Lejlighed en skriftlig Erklæring, hvad Han til sin Befrielse kan have derved at erindre, da jeg endnu som tilforn declarerer, at det skal altid være mig saa meget kjærere, dersom D. V. kan klarligen bevise sig at være ren og uskyldig i det, som Han graveres med og som siden den Tid har foraarsaget et almindeligt Ry og Rygte iblandt Folk, baade her i Staden og paa andre Steder. Thi jeg, som samme Fredag havde mange og magtpaaliggende Ting med Posten at expedere, kunde selv ikke være tilstæde, som jeg plejer, og kan derfor i det Fald ikke dømme videre end efter det, som jeg haver hørt af andre, saa vel fremmede, som mine egne Domestiquer.

I øvrigt kan og vil jeg ingenlunde nægte, at jeg jo Tid efter anden med særdeles Fornøjelse har hørt D. V. i sine Prædikener at tale mange Ting, der have sig saa i alle Maader, og hvorpaa jeg har aldeles intet at udsætte; dog kan og maa jeg ved denne Lejlighed ikke heller dølge det, som jeg med stor Forundring fik at høre, ikke med andres men mine egne Øren, og det paa den almindelige Store Bededag A^o 1739, hvor det syntes, Han med Flid havde taget sig for at bevise, at Omvendelsen var en saare let Sag, »der førte ikke saadan en Strid, Bedrøvelse, Angst

»og Pine med sig«, hed det, »som nogle Skinhellige nu omstunder giver for; de opdigte ny Troens Artikler af deres eget Hjerte; jeg siger: de opdigte dem af deres eget Hjerte, thi Guds sande Ord veed aldeles intet deraf at sige, alle de Omvendelses Exempler, som vi finde for os i Skriften, vise det langt anderledes«. Anførte derpaa, istedetfor de belovede Exempler, adskillige Lignelser, e. g. om Tolderen, der gik op til Tempelet at bede, gik derpaa strax retfærdiggjort ned i sit Hus, efterat han havde slaget sig for sit Bryst og sagt: Gud være mig Synder naadig! Om den forlorne Søn, der strax ved sin Hjemkomst blev kjærligen annammet og omfavnet af sin Fader, uden at blive haardeligen tilrettesat for sin Forseelse. Om det fortabte Faar, hvilket Hyrden, naar han finder det, ikke slaar, ikke støder eller handler ilde dermed, men strax tager det op og lægger det paa sine Skuldre med Glæde etc.

Jeg kan vel sige, at jeg blev meget urolig ved at høre det, og af en Mand, der dog gjør Profession af Læsning, Erudition og Studiis Academicis, havde jeg intet mindre ventet end saa mange og saa kjendelige Afgivelser paa een Gang, der ikke engang kunde conniveres med eller burde finde Sted hos en af de allervankundigste Landsbypræster.

Jeg vil nu intet tale om, for det første, at Lignelser og Exempler ere ingenlunde eet, men tvende ganske adskillige Ting, idet at Lignelser tages af det, som kunde, ja undertiden ikke engang kunde ske, e. g. Judic. 9, 8 seq. 2 Reg. 14, 9. Luc. 16, 23 seq. Exempler tages af det, som virkelig sket er. 2. At Lignelser derfor (efter den i Skolerne bekjendte Canon: Theologia Parabolica extra suum tertium etc.) bevise aldeles intet, saa snart man begynder at drage dem uden for deres tertium comparationis eller fra det Maal og Øjemærke, som de egentlig sigte til. 3. At disse forandragne Lignelser deres scopus efter Frelserens egentlige Intention og Mening er intet mindre end at vise, hvor snart og let og mageligt det gaar til i en syndig Sjæls Omvendelse fra Synden, men i den første at vise,

at en ret angerfuld og bodfærdig Synder er langt behageligere for Gud og langt nærmere ved at finde Naade hos ham og Syndernes Forladelse, end en anden stolt og opblæst naturlig Helgen, der veed ikke af den mindste Uro eller Samvittigheds Anklagelse at sige, men stoler paa, at han allerede er, som han bør være. I den anden og tredje er scopus expressus i Texten selv, sc. at der skal være større Glæde i Himlen over en eneste Synder, som gjør Pønitentse, end over mange retfærdige, der ikke have (de faldnes) Pønitentse behov.

Ej heller vil jeg holde det for underligt, at af de egentlig saa kaldede og i Skriften saa bekjendte Omvendelses-Exempler, e. g. Davids, Manasses, Petri, Pauli, Synderindens Luc. 7, Blodskjænderens i Corintho, der var nærved at opluges i Sorg, 2 Cor. 2., at af dem, siger jeg, fik man ikke et eneste at høre, thi de tjente til intet mindre end til at bevise den vildfarende Thesin, men kunde langt hellere per inductionem bevise det, som er der tvertimod, og saaledes havde mulig en eller anden af Tilhørerne mærket Urigtighed, hvilken nu, desværre! under det foranførte Kunstgreb (at gjøre uvedkommende Lignelser til Exempler) blev formodentlig skjult for de allerfleste deres Øjne.

Men det, som allermest satte mig i en dyb Forundring, og som jeg ellers neppelig kunde have troet, dersom jeg ikke selv havde hørt det tvende Gange igjentage, det var dette, at alle andre, der ikke saaledes, i saa vigtig en Sag, vil føre Menneskene bag Lyset, eller tale de for dem behagelige, omendskjønt bedragelige Ting, men befiitte sig paa at lære Guds Vej i Sandhed, i. e. ikke som en bred og magelig Vej, men lige saa snever og trang, som den er i sig selv, de skulde nu her paa en almindelig Bededag offentlig udraabes som Skinhelgene, der opdigte nye Troens Artikler, og det af deres eget Hjerte.

Min k. Herr Provst, hvorhen kan ikke Affecterne føre et uselt Menneske? Quid non mortalia pectora cogit cæcum

illud partium sectæque studium cum profunda rerum spiritualium ἀπειθεία conjunctum? Skal det nu kaldes en ny eller nylig opdigtet Troens Artikel, der i saa mange 100 ja 1000 Aar har staaet for alles Øjne i Propheterne og i Psalmerne, i Evangelisternes og Apostlenes, samt de allerbedste Kirkefædres deres Skrifter, siden i alle velforfattede Troens Bekjendelser, i alle saakaldede Systematibus og Compendiis Theologicis, ja i de allerenfoldigste Catechismis og Catechismi Forklaringer, at prima pars pœnitentiæ, eller den første Part i Omvendelsen er Contritio, og at ikke nogen skal tænke, det mærkelige Ord contritio, eller Aandens og Hjertets Sønderknuselse, betyder qualemcumque de peccatis commissis dolorem perfunctorium illum et transeuntem (thi den blev dog endelig concederet). Saa kan, næst Guds aabenbarede Ord og enhver virkelig omvendt Christens egen Forfarenhed, ingen bedre forklare det end den iligemaade højerfarne Lutherus, Artic. Smalcald. Part. III, Art. 3, p. m. 320 (hvilke Artikler nu ikke mere ere nye, men 202 Aar gamle): Hæc contritio non est activa contritio, seu factitia et accersita, sed passiva contritio, conscientiæ cruciatus, vera cordis passio et sensus mortis. Hvilken Samvittighedens Angest og Nød, som det videre udføres i det efterfølgende, falder ikke aleneste paa aabenbare grove Syndere, men endog paa de forhen i deres egne Tanker vise og kloge og hellige og retfærdige Folk, naar Gud beviser dem Naade til en sand Omvendelse.

Jeg kunde paa det samme anføre langt flere Vidnesbyrd, e. g. af August. Confess. Artic. 12 et 20 (hvilke Artikler ere allerede 209 Aar gamle og altsaa ikke heller mere nye Troens Artikler), hvor Contritio kaldes terrores conscientiæ incussi agnito peccato; item Certamen illud perterrefactæ conscientiæ, absque quo certamine doctrina de justificatione intelligi nullo modo potest. Iligemaade af Apol. Aug. Conf. p. m. 124, hvor det hedder: Hæc (vera fides) non fit sine magno agone in cordibus humanis; p. 134: Hæc non discuntur sine magnis et multis certaminibus.

Et post pauca: Hoc Chirographum non deletur sine magno agone, ut testatur experientia, etc. Men jeg vil aleneste for Kortheds Skyld referere mig til en af vores egne gamle danske Theologis, sc. Joh. Paul. Resenium, Lib. Apolog. de Sancta Fide, fol. 2, hvor han med den salige Lutheri og andre gamle Theologorum deres Vidnesbyrd beviser, at den Mening, som D. V. den Tid gjorde sig saa megen Umage for at fastsætte, sc. at et Menneske kan komme saa hastig og saa lettelig til Troen og til Syndernes Forladelse, foruden at have tilforn retskaffen pøniteret for Synden, den gjør ikkun sikre og ryggesløse Folk og er derfor en langt værre Kjætter og grovere Vildfarelse, quam antehac omnes alii errores, end alle de andre vildfarende Lærdomme, som forhen fra Christendommens Begyndelse vare opkomne. Og altsaa opdigtes her ingen nye Troens Artikler; men det synes, Provsten har endnu ikke ret lært de gamle.

Imidlertid, og alt dette uagtet, skal dog denne saa bekjendte Lærdom de contritione, i. e. om den af Gud virkede Bedrøvelse og Strid og Angst og Uro, der gaar for i en syndig Sjæl (dog hos en i en højere Grad end hos en anden), førend den kan komme til en stadig Tro og Ro og Hvile udi Christo, denne ældgamle Troens Artikel, som vore Tros Bekjendere frem for mange andre Artikler af Skriftens Vidnesbyrd og af alle troende Guds Børns Forfarenhed allerivrigst og allerideligst har drevet paa, fordi de vidste, at uden den var al Tro en falsk og selvgjort forgjæves Tro, den, siger jeg, skal nu omsider kaldes en ny Troens Artikel, som nogle Skinhelgene har nu først opdigtet af deres eget Hjerte.

Min k. Hr. Provst, skal da ogsaa David, Esaias, Cap. 57, 15 et 66, 2, Paulus, Lutherus, Augustani Confessores og alle andre, baade nye og gamle Theologi, der ikke har villet hykle for Menneskene, men efter Christi deres Forgængers Exempel har forestillet dennem Døren og Indgangen til Guds Naades Rige ligesaa snever, og den aandelige

Fødsels Smerter ligesaa svære, som de ere, skal de nu allesammen være Skinhelgene? Eller frygter Han da ikke for, at omendskjønt den største Del af Menigheden (til Domkirken) desværre har ikke forsøgte Sind til at gjøre Forskjel imellem det falske og det sande, der dog maatte findes en eller anden (thi jeg kjender saadanne, Gud ske Tak, endog iblandt enfoldige Haandværksfolk), som selv ere blevne lærte af Gud, hvad Pønitentse og Omvendelse, hvad contritio, hvad Troen er, og som derfor letteligen kunde gjøre sig denne Slutning: Den, der taler saadanne Ting, enten veed han ikke bedre, end han siger, og da maa han være meget uforfaren i Skriftens og i andre gode Bøgers Læsning, meget ukyndig og uforsøgt i alle Herrens Veje, ja endog i den allerførste Indgang til den sande Christendom, eller og han forstaar langt bedre, end han taler, men prædiker aleneste saadant et Evangelium, som han veed, de fleste gjerne gider hørt, for at sætte sig i en Slags Credit hos dennem, gjøre sig selv alene til noget stort, til orthodox og ren og hellig i deres Øjne, andre derimod til Syndere og Bedragere og Skinhelgene; og da maa Ondskab og Egenkjærlighed hos saadan en Lærer være overmaade stor, derimod aldeles ingen Kjærlighed til Gud og til andre Mennesker. Et af Delene maa endelig være sandt. Tertium non datur.

Men lad være, man kunde (som man dog her i Aarhus nu ikke mere kan) dække sig saa vel med Figenblade, at den aandelige Nøgenheds Skam skulde ikke blive blot og aabenbar for noget Menneske; ja lad være, man kunde (som man virkelig kan) i Stedet for Beskjæmmelse fortjene sig Tak og Ros og Ære hos de fleste, det er de daarligste og elendigste Mennesker, saa føre dog saadanne ubesindige Ord et skrækkeligt Ansvar og, om de ikke i Tide med Blusel og Beskjæmmelse vederkjendes, en evig Skam og Skjændsel med sig for den levende Gud. Han maa tro mig eller ikke, min kjære Hr. Provst, jeg er derfor her, at jeg uden Persons Anseelse skal vidne Sandhed, og jeg

har et bedre Haab til Gud end hine, om hvilke en af de gamle Kirkefædre klager, at omendskjøndt de kunde og burde tale, saa vilde de dog heller tie, et hoc non inconstantia, siger han, sed consilio, ut putant, atque ratione, nec volunt hominibus vim apertæ promere veritatis, ne faciant eos ingesta acrius veritate pejores. Han maa derfor tro mig som sin Ven, hvilket jeg af mit ganske Hjerte er, eller holde mig for en Fjende, det jeg aldrig har været, saa er og bliver det dog en uryggelig Sandhed, som jeg nu vil sige: Saadan en eneste usus eller rettere abusus elenchticus, som denne foranførte, kan, fornemmelig paa en almindelig Bededag, da Folket allermost burde ved Guds Søns Røst vækkes op af Søvne, paa een Gang nedbryde langt mere, end mange, endog de allerbedste, usus didascalici eller parænetici kan opbygge. Thi det er egentlig den Lærdom, som Menneskenes Øren klø efter, saadanne Ord snappe de strax op og udlægge sig dem til gode, derudi finder den gamle Adam den rette Føde for sin døde Tro og falske Forsikring om Syndernes Forladelse og det, som følger deraf, nemlig Liv og Salighed, saa de arme Mennesker siden ved 1000 Pønitentses Prædikener staar neppeligen til at opvække, idet de mene, ligesom hine, Apostelen taler om, 2 Tim. 2, 18: »Opstandelsen«, sc. den aandelige, »allerede at være sket hos dem«; har Omvendelse fra de døde Gjæringer intet andet paa sig, gaar det ikke haardere til dermed, saa er der ingen Nød, enten har de da længe siden gjort Pønitentse, eller de kan altid uden nogen synderlig Besværlighed komme til at gjøre den. Og derpaa gaar det arme Folk, Tolderne som Pharissærne, hjem til deres Hus ligesaa uretfærdige, ligesaa tomme fra alle gode Bevægelser og guddommelige Rørelser, ligesaa trygge og sikre og aandelig døde, som de før vare.

Man vil maaske sige, at saadanne Elenchus er dog fornøden for deres Skyld, der gaar for vidt, vil drive Menneskene til Desperation og Fortvivlelse etc. Nu vil jeg ikke meget disputere, om der er saadanne, eller hvor de

ere, i det mindste findes de ikke her i Aarhus, og altsaa her at ville offentlig invehere sig paa dem af Prædikestolen, er at fægte med sin egen Skygge. Skulde derimod paa andre Steder findes de, der vil indslutte »Guds mangfoldige Slags Visdom« i at hente Menneskenes Sjæle tilbage fra Fordærvelsen under alt for faste Regler, da er jeg ikke af deres Mening, ihvorvel jeg derfor ingenlunde understaar mig til at skælde dem for Skinhelgene. Thi det er allerede for stor en Myndighed at tage sig til over en fremmed Tjener, der staar og falder for sin egen Herre, og det er egentlig den Døm, hvilken Herren selv vil have sig alene forbeholden, og som han under Fordømmelsens Dom forbyder alle andre, Luc. 6, 37. De som have Forstands oplyste Øjne til at dømme om aandelige Ting, de kan og skal og maa af Menneskens Frugter, det er af deres Ord og Gjerninger, skjønne og dømme om, enten de ere vanhellige (*βέβηλοι*) det er aabenbare onde, eller uhellige (*ἀνόσιοι*), det er aleneste naturlig gode, eller hellige, det er virkelig omvendte og helliggjorte og sande Christne; men at dømme dem, som vi maaske aldrig have hørt eller set eller nøje forfaret deres Omgang med Gud og Menneskene, der i Guds Øjne maaske kan være langt helligere og bedre end vi, og hvis Omvendelses og Helliggjørelses Prøver kan paa deres Sted være aabenbare for alle Mennesker, at dømme dem over en eller anden daarlig Mistanke for Skinhelgene, det er en skrækkelig Formastelse, et aabenbare Indgreb i den alvidende Guds Dommer-Embede, og en Gjerning, der hører aleneste de aandelig blinde til, conf. Cap. 14 ad Rom. totum. Den sal. Lutherus beskriver officium Spiritus S. elencticum eller den H. Aands Embede i at overbevise Verden om Synd, Artic. Smalcald. l. c. med disse Ord: Hoc igitur fulmen est Dei, quo et manifestos peccatores et hypocritas prosternit et nullum justum pronuntiat, sed omnes ad terrorem et desperationem adigit. Hvad det er for en Desperation og Fortvivlelse, han taler [om], forklæres i foranførte Resenii Tractat de Sancta Fide,

f. 10: *Hæc peccati cognitio est initium salutis, ut simpliciter de nobis desperemus, et demus soli Deo gloriam.* Saa er der ogsaa en Slags Fortvivelse til, som er en Begyndelse til vores Frelsning eller Salighed, og altsaa den allergavnlige og allersaligste Fortvivelse. Om andre gaa videre, veed jeg ikke, men det veed jeg og al Verden med mig, at imod der kan være een, som tager Skade paa sin Sjæl ved Fortvivelse, saa er der mange 1000, der tage Skade ved en falsk Fortrøstning eller ved den døde Tro. Men lad være en eller anden, omendskjönt til mindre Skade og Forargelse, gik for vidt og gjorde for meget deraf paa den anden Side, saa er det derfor ikke sagt, at man skal falde hen til deres Daarlighed, *qui, dum vitant vitia, in contraria currunt*, eller at man derfor skal føre saadanne Ting paa Bane, der løbe lige tvertimod Guds Ord, tvertimod vores Kirkes allerældste symboliske Bøger, vor sal. Lærefaders Lutheri og den ganske rettroende Antiquitets overensstemmende Vidnesbyrd, samt alle virkelig omvendte Guds Børns Forfarenhed, ja i alle den christne Kirkes, ja i alle Verdens Tider: En Lærdom, der duer til intet andet, end til at føde og forøge Meeneskenes Ubodfærdighed og Sikkerhed i Synden, og som den onde Fjende selv, dersom han fik Magt til at betræde Prædikestolen, vidste ikke [bedre] at føre frem til Fordel for sit Rige, hvormed man, istedetfor Opbyggelse, kan paa een Gang anrette saadan en Skade og Forargelse i en Menighed, som man siden ved intet Arbejde kan oprette og med ingen Taarer kan udlette. Man skulde vel haabe, ja jeg for min Part er ganske forsikret om, at D. V. tænker intet mindre paa end dette, tvertimod gjør, hvad Han gjør, taler, hvad Han taler, i en redelig Intention, for Guds Ære og Menighedens Opbyggelse. Og jeg kan ikke vel komme til at mene anderledes; thi Løgnen, hvormed man bedrager sig selv og andre, er i sig selv saa hæsliq en Ting, at intet ærligt Menneske med fri Forsæt kan udvælge og forfægte den istedetfor Sandhed, og Løgnens Aand er i sig selv

saa ond en Herre, at ingen gjerne skulde begive sig i hans Tjeneste, eller laane ham sin Tunge at tale med et Øjeblik, dersom han vidste deraf at sige, og ikke tænkte med hin Zedekia, 1 Reg. 22, han visselig talede af Herrens Aand. Endogsaa de, som sloge Apostlene ihjel, mente, at de gjorde en Gudstjeneste dermed, endogsaa de, der korsfæstede Herlighedens Herre, vidste ikke selv, hvad de gjorde, ja endog de allerstørste Kjættere i alle Tider har ikke faret vild med det Forsæt at forføre sig selv eller andre; men de har gjort det i en ganske god Mening, at ære og tjene Gud dermed, som Salvianus selv giver dem det Vidnesbyrd, de Gubern. Dei, Lib. 5. p. m. 162. 163: *Hæretici ergo sunt (Ariani), sed non scientes. Inofficiosi sunt, sed illis hoc est summum religionis officium; impii sunt, sed hoc putant veram esse pietatem. Errant ergo, sed bono animo errant, non odio, sed affectu Dei, honorare se Dominum atque amare credentes etc.* Altsaa spørges her ikke, hvad Mening sligt Foretagende sker udi; thi Samvittighedens Vildfarelser og Naturens Bedragerier, som efteraber Naaden, er efter Syndefaldet saa stor, tilmed Satans Dybheder saa mangfoldige, at endog de allerbedste Sjæle mangan Gang har nok udi at tage sig vare derfor, at de skal ikke tages af hannem med Fordel. Men det er aleneste Spørgsmaal: *An error ejusmodi et ignorantia veri hic et nunc sit vincibilis, vel invincibilis, simplex vel affectata, i. e. om vi ikke leve ved Guds Naade paa saadanne Steder og i saadanne Tider, at intet Menneske enten iblandt Lærere eller iblandt Tilhørere har behov at vandre frem i Mørket, dersom han aleneste efter Jesu Villie vil vende tilbage og blive et Barn, ikke tænke, han er nu for gammel til at lære, han er og har nu saalænge været i Possession af Sandheden og har ikke nu først behov at søge derefter, som efter de skjulte Liggendefæ, men i en dyb Fornedrelse og i en oprigtig Bekjendelse af sin egen naturlige Blindhed og Vankundighed i aandelige Ting lade sig ned som en enfoldig, lærvillig Discipel for Jesu Fødder, bede ham*

af Hjertet om den rette Øjensalve til at blive seende, scil. hans egen Visdoms og Aabenbarelses Aand, den Salvelse, der lærer os om alle Ting saaledes, at det er sandt og ikke Løgn. Siden med at sætte al Bitterhed, al Partilighed, alle forudfattede Meninger, alt Had eller Kjærlighed til Personerne til Side, begynde, ligesom den der tilforn intet havde lært, at randsage i en eller flere af de for Djævelen og Verden saa utaalelige Lærere deres Skrifter, holde deres og deres Modstanderes Argumenter og Paastande upartisk tilsammen med den H. Skrifts Steder og den Connexion, de staa udi. Da er jeg vis paa, man skulde ved Guds oplysende og forfremmende Naade faa den Bekjendelse at høre af flere, som jeg allerede har hørt af mange: *Nimis vera sunt ista, non cogitabam.*

Derimod naar Menneskens Børn ikke paa den Maade vil først blive Daarer, at de kan vorde vise, men lader sig tykke at være alt for gamle, alt for lærde og velunderviste, alt for visse og faste i deres Sag, altfor gode og retfærdige dertil, hvad Under er det da, at de ved al deres indbildte Visdom blive i Tid og Evighed de selvsamme Daarer, som de ere, og at den alene vise Gud, der al Tid bliver ved sin gamle Vane, at gjøre denne Verdens Visdom til Daarlighed, lader dennem lide efter sin engang afsagte Dom: Ve dem, som ere vise for sig selv og kloge for sig selv, Esa. 5, 2. O de ere flere, om hvilke der maa siges det samme, som der blev sagt om en stor Herre i Athenen (Cornel. Nepos in Alcibiad.): *Itaque huic maxime putamus malo fuisse nimiam opinionem ingenii atque virtutis. Et: Multi multa discerent, nisi se didicisse putarent.*

Gud er mit Vidne, jeg elsker, ja ærer og venererer alt det, som godt og redeligt er, baade hos Deres Velærv. og alle andre, tilstaar derhos, at Han frem for mange kunde være og blive et meget udvalgt Redskab, dersom Gud vilde, det han visselig vil, naar Han paakalder og anmoder hjertelig derom, give Hannem Naade til ved den føromtalte Selvfornægtelse at slide sig løs fra alt det, som

hidindtil allermest har holdt Ham fangen, at kjende sit eget intet og alle menneskelige Lederes Bedragelighed, og som en lydige Discipel give sig i den Hellig Aands Skole, for at lade sig ligesom et lidet Barn lokke og lede af ham til al Sandhed, hvilket visselig er den eneste Vej og Maade at komme til den herlige Fordel, som David taler om: Jeg blev forstandigere end alle de, som lærte mig; og i øvrigt det allerypperste Gode, som Deres Velærv. her i Livet kan forønskes og tilbedes af

Deres oprigtige Ven og Tjener i Herren
Aarhus d. 12 Junii 1739. P. J. Hygom.

Hygom indskrænkede sig ikke til denne Skrivelse, men indberettede ogsaa Sagen til Kirkeinspektionskollegiet. Dette fandt sig dog ikke foranlediget til at skride ind ved denne Lejlighed, ligesaa lidt som ved flere senere Sammenstød mellem Biskoppen og Stiftsprovsten¹). Derimod er det ikke usandsynligt, at naar Nannestad 1748 befordredes til Biskop i Trondhjem, Grunden da ikke blot har været den, at han var bekjendt som en lærd Theolog af den gamle Skole, men navnlig den, at man ønskede at befri Biskop Hygom fra en Medarbejder, der i Virkeligheden ved enhver given Lejlighed modarbejdede hans Virksomhed.

---

¹) Helveg: Den danske Kirkes Hist. efter Reform 1ste Udg. II, 134—5. 2den Udg. II, 105—6. (I 1ste Udg. er Beretningen udførligst.)
